

Rz-1906

Gratis.

VÁLASZ

A KASSAI KÖZSÉGI ISKOLÁK TISZTELT TANITÓI KARÁNAK

A SZERZŐHÖZ INTÉZETT KÉRDÉSRE,

MELYET

KASSA SZ. KIRÁLYI VÁROS MÉLYEN TISZTELT POLGÁRAINAK

ÉS

KÖZSÉGI ISKOLAI SZÉKÉNEK NAGYBECSÜ FIGYELMÉBE

TISZTELETTEL AJÁNL

RÉPÁSZKY JÓZSEF

tanár, mint a „Kath. Világ” szerkesztője

KASSÁN,

NYOM. A „PANNONIA”-KÖNYVNYOMDA- ÉS KIADÓ-RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL.

1874.

1906

K 444
Y. c. 241.

VÁ

A SZERZŐHÖZ

VÁ

A KASSAI KÖZSÉGI ISKOLA

A SZERZŐHÖZ

KASSA SZ. KIRÁLYI VÁROS

KÖZSÉGI ISKOLAI SZÉ

TISZT

RÉPÁSZ

tanár, mint a

KA

NYOM. A „PANNONIA”-KÖNYVNYOM

V Á L A S Z

A KASSAI KÖZSÉGI ISKOLÁK TISZTELT TANITÓI KARÁNAK

A SZERZŐHÖZ INTÉZETT KÉRDÉSRE,

MELYET

KASSA SZ. KIRÁLYI VÁROS MÉLYEN TISZTELT POLGÁRAINAK

ÉS

KÖZSÉGI ISKOLAI SZÉKÉNEK NAGYBECSÜ FIGYELMÉBE

TISZTELETTEL AJÁNL

RÉPÁSZKY JÓZSEF

tanár, mint a „Kath. Világ” szerkesztője.

KASSÁN,

NYOM. A „PANNONIA”-KÖNYVNYOMDA- ÉS KIADÓ-RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL.

1874.

444
Y. c. 244.

373.2 (438.641) : 2

Košice mestr

školský

škola

na'boženstvo

učovanie

M. hrs

Rev. 77

Rev. 1988

KRAJSKA KNIŽNICA - KOŠICE	
Prír. č.	14690/970
Cena Kč	8.-
Sign.	RZ - 1906
Odb. zn.	

K

Uraim !

Az általam kiadott és s tudományos és társadalmi ha lapján: „A pogányság uj ha cikkemben többi között ezek is

„Amit Magyarországon tak és csinálnak, az égbekiáltó kat elközösítik, a protestánsok kezetek kezén meghagyják. E nem mintha azok rosszabbak v az elközösítésre szükség volna, hogy a kath. egyházat azokból közösítés által nem válnak jobb nek, mint ez egy felsőmagya melynek közös iskoláiban oly akik nemcsak sans gène, nyilt még a socialis forradalom terjes

Cikkemnek e szavait az 26-iki számában közölte; de a melyek így hangzanak: „Mit ily tanítók által iskolázot hat a haza az ott serdül jónak látta.

E közlemény által a kassai ámbár cikkemben sem a város, se nem tudom minő körülmény követ magát s engem a mai (április 2 nyilvánosan felhív, hogy nyilatko szabad kir. Kassa városát értéke nevezem meg a személyeket is, k

5073/972

Kassán, 1874. ápril 2.

Uraim!

Az általam kiadott és szerkesztett „Katholikus Világ“ című, tudományos és társadalmi havi közlőny márciusi füzetének 167-ik lapján: „A pogányság új harca a kereszténység ellen“ feliratú cikkemben többi között ezek is foglaltatnak:

„Amit Magyarországon a kath. iskolákkal 1868 óta csináltak és csinálnak, az égbekiáltó bűn. Városainkban a kath. iskolákat elközösítik, a protestánsokéit és zsidókéit az illető vallásfelekezetek kezén meghagyják. Elközösítik pedig a kath. iskolákat, nem mintha azok rosszabbak volnának a többiekénél, vagy mintha az elközösítésre szükség volna, hanem elközösítik egyszerűen azért, hogy a kath. egyházat azokból kidobják. Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint az egy felsőmagyarországi sz. kir. városban történt, melynek közös iskoláiban oly egyének alkalmaztattak tanítóknak, akik nemcsak sans gène, nyíltan hirdetik atheismusokat, hanem még a socialis forradalom terjesztőiül is szegődtek.“

Cikkemnek e szavait az „Abauj-kassai Közlöny“ március 26-iki számában közölte; de a fönnebbi bekezdésnek zárszavait, melyek így hangzanak: „Mit várhatnak majd a szülők az ily tanítók által iskolázott gyermekeikből? Mit várhat a haza az ott serdülő nemzedéktől?“ — kihagyni jónak látta.

E közlemény által a kassai községi tanító urak testülete — ámbár cikkemben sem a város, sem személy megnevezve nincsen — nem tudom minő körülmény következtében, valamikép sértve érezte magát s engem a mai (április 2-iki) „Abauj-kassai Közlöny“-ben nyilvánosan felhív, hogy nyilatkozzam: vajjon a kérdéses cikkben szabad kir. Kassa városát értettem-e, vagy sem? — s ha igen, nevezem meg a személyeket is, kik ellen cikkem szavai intézvék.

Cikkem sem várost, sem személyt meg nem nevezvén, nem hiszem, hogy a kassai községi iskolák tisztelt tanítói karának joga lenne engemet kérdőre vonni. De, hogy a tanítói testület — mint ilyen — iránti nagyrabecsülésemet tanusítsam, hajlandó vagyok e kérdésre felelni. És mivel a dolog természeténél fogva, ily kényes kérdésre, motivált feleletnek kell következni, igen természetes, miszerint, ha válaszolni akarok, kimerítően kell válaszolnom.

Teszem ezt most, nem ugyan oly kimerítően, amint óhajtanám, de mégis, amennyire sok elfoglaltságom ezt tennem engedi.

Együttal köszönetemet nyilvánítom a kassai községi t. tanítók testületének, nemcsak azért, hogy e dolgot, melyből — reméllem — a közügynek haszna lesz, a nyilvánosság elé hozta; de azért is, mivel jelen feleletemet nevezetesen megkönnyítette azáltal is, hogy épen e testület, cikkem szavai által, némileg érintve érzi magát s így önkénytelenül is mintegy beismeri: miszerint — különben tiszteletreméltó — testületében is találkozhatik oly kelletlen elem, melyre cikkem némely szavai talán alkalmazhatók.

Az interpelláló tanító urak különösen e szavaimat veszik zokon: „Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint ez egy felsőmagyarországi sz. kir. városban történt, melynek közös iskoláiban oly egyének is alkalmaztattak tanítókul, kik nemcsak sans gène, nyíltan hirdetik atheismusokat, hanem még a socialis forradalom terjesztőiül is szegődtek.“

E szavakban, a tisztelt tanítói kar szerint, kettős vád foglaltatik: egy személyi és egy dologi.

Én ezt készségesen beismerem, s ámbár a tanító uraknak leginkább csak a személyi vád látszik nehezökre esni, én mindazonáltal nemcsak ez utóbbira, de az előbb említett dologira is fogok felelni. Ezáltal nemcsak azon uraknak, kikre vádam nem eshetik, igazságot akarok szolgáltatni; hanem ezenkívül még egy magasabb elvi igazságnak is védelmére kelni, óhajtván ezáltal nemcsak a tanító uraknak, de a szülőknek és az egész társadalomnak „jó szolgálatot“ tenni.

Ezeket előrebocsátván, ezennel tiszteletteljesen kijelentem, miszerint akkor, midőn cikkem ama szavait: „Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek“ — irtam, szemeim előtt, általán véve, ugyan, minden elközösített iskola, tüzetesen pedig szabad kir. Kassa városának iskolai állapota is lebegett. Midőn pedig ama

szavaimat irtam, melyekben, a személyi vád foglaltatik, akkor nyakra gondoltam.

Hogy pedig állításaim nyitani.

És pedig felelek először a dologi vádra, pedig átmegyek a dologi kérdésre.

Én csak elvekért szerettem volna gyűlölöm. Ha valamely elvetől meggyőződtem, azt, mint ismételt kötelességemnek tartom, minden embernek ugyan, de különösen a Személyek ellen harcolni nemcsak azért, akár több személy hamis elveket terjesztő személy, vagy személyek ellen harcolni, azt mindig kimérettel, hanem teszem. Mert azt hiszem, hogy pedig nem bűnös, nem fogja meg. Ebben XIV. Lajos francia király azt mondá a híres egyházi szócska: „tasson beszédeiben oly világossá válik, kiveszem belőlük“. — „Kath. V. midőn személyről van szó, csak

De mivel a t. tanító urak kénytelen vagyok nyilvánosan tanügy terén veszélyes individuumokat akartam irányozni.

A kassai iskoláknál van nemcsak sans gène, nyíltan, hanem még a socialis forradalom is szegődött.

Ezen állításomat nem vonom, hogy ezen sajnálatreméltó eltéréstől, hogy a kassai polgári iskola, a kassai néptanítók testületének tagja.

Hogy a „Kath. Világ“-ban fordul elő, az lényegtelen; mert

nem nevezvén, nem tanítói karának joga tőli testület — mint hajlandó vagyok e nélkül fogva, ily kényes igen természetes, mi válaszolnom.

itően, amint óhajta-ezt tennem engedi. saai községi t. tanítók lyből — reméllem — hozta; de azért is, tette azáltal is, hogy érintve érzi magát s iszerint — különben k oly kelletlen elem, atók.

e szavaimat veszik nem válnak jobbnak, mint ez egy melynek közös iskolul, kik nemcsak sans tat, hanem még a szegődtek.“

int, kettős vád foglal-
bár a tanító uraknak ezekre esni, én mindemlitett dologira is ak, kikre vádam nem em ezenkívül még egy kelni, óhajtván ezáltal k és az egész társada-

teletteljesen kijelentem, : „Pedig ez iskolák obbakká, sőt gyakszemeim előtt, általán etesen pedig szabad kir. gett. Midőn pedig ama

szavaimat irtam, melyekben, a tanító urak véleménye szerint, személyi vád foglaltatik, akkor egyes egyedül a kassai viszonyokra gondoltam.

Hogy pedig állításaim igazak, azonnal be is fogom bizonyítani.

És pedig felelek először a személyi kérdésre; azután pedig átmegyek a dologi kérdésre.

I.

Én csak elvekért szeretek harcolni: a személyek elleni harcot gyűlölöm. Ha valamely elvnek helyes voltáról és jogosultságáról meggyőződtem, azt, mint igazságot, a társadalom javára védelmezni kötelességemnek tartom: mert az igazságot védelmezni, minden embernek ugyan, de a papnak — kettős kötelessége. Személyek ellen harcolni nem szeretek. Hol azonban akár egy, akár több személy hamis elveket terjesztenek, és a hamis, vagy a társadalomra nézve veszélyes elvek elleni harcomban az azokat terjesztő személy, vagy személyek ellen is kénytelen vagyok harcolni, azt mindig kimélettel, s míg csak lehet, általánosságban teszem. Mert azt hiszem, hogy aki bűnös, megért engemet; aki pedig nem bűnös, nem fogja szavaimat magára vonatkoztatni. Ebben XIV. Lajos francia király példáját követem, aki egy alkalommal azt mondá a híres egyházi szónoknak, Bossuet-nak: „Uram! ne mutasson beszédeiben oly világosan reám, ami az enyém, azt majd kiveszem belőlük.“ — „Kath. Világ“ című lapomban tehát én is, midőn személyről van szó, csak általánosságban szoktam beszélni.

De mivel a t. tanító urak kívánják a személy megnevezését, kénytelen vagyok nyilvánosan megnevezni azt, kire — mint a tanügy terén veszélyes individuumra — a közönség figyelmét akartam irányozni.

A kassai iskoláknál van alkalmazva oly egyén is, „aki nemcsak sans gène, nyíltan hirdeti atheismusát, hanem még a socialis forradalom terjesztőjéül is szegődött“.

Ezen állításomat nem vonom vissza, hanem újra ismétlem, hogy ezen sajnálatraméltó eltévelyedett egyén Mártonfy Márton úr, a kassai polgári iskolának tanítója, s mint ilyen, a kassai néptanítók testületének tagja.

Hogy a „Kath. Világ“-ban az illető kitétel többes számban fordul elő, az lényegtelen; mert az irályi alak, retorikai figura,

minőt az életben, midőn általánosságban és szónoki modorban szólunk, számtalanszor használunk, midőn bizonyos meghatározott szám, vagy egység helyett is, a többest használjuk, mint pl. midőn mondjuk: voltak Cicero, voltak Demosthenesek, holott mindenki tudja, hogy csak egy Cicero és egy Demosthenes volt. De minek is magyarázom ezt, hiszen az interpelláló urak, ezt éppen oly jól tudják, mint én. Különböztet is mindenki legilletékesebb magyarázója saját szavainak, tehát én is. Én a főbbi kifejezés alatt Mártonfy Márton urat akartam érteni és senkit mást. S nagy szerencsétlenségnek tartom én s velem számtalan mások, valószínűleg maguk a tanító urak is, azt, hogy szabad kir. Kassa városának tanítói testületében találkozik egy oly eltévelyedett egyén is, aki annyira elvakított, hogy nyíltan meri hirdetni atheismusát és a socialis forradalmat.

Hogy pedig Mártonfy Márton úr nyíltan hirdeti az atheismust és a socialis forradalmat is, kérdem: kell-e erre Kassán bizonyíték? Van-e csak egy értelmes polgára a városnak, aki ezt nem tudná? Hiszen! kicsoda az Kassán, aki nem ismerné a „Haladás“-t, ama szennyos lapot, mely vakmerő gonoszsággal neki szokott rontani mindennek, ami a romlatlan és vallásos kebellet bíró polgár előtt szent és nemes? Ama lapot, mely előtt nincs tekintély, erkölcs, becsület, melyet ez magához a sárba le nem rántana? Ama lapot, mely beszennyezi a kezét, amely hozzá nyúl, és a házában, hová betolakodik, megfertőzteti a levegőt! És e botrányos, gonosz irányú lapnak, mely Kassa városa szerencsétlenségére, derék városunkban, képviseli ama piszkos irodalmat, mely ellen, amerikai módra talán csak bothoz, vagy megvetéshez legtanácsosabb folyamadni, hogy annak megtámadásai ellen, a becsületes ember magát megvédhesse: mivel Magyarországnak összes esküdtszékei is alig volnának elegendők arra, hogy, az ily irodalom által, becsületökben megtámadott honpolgárokat megvédhessék. Utalok csak pl. bizonyos cikkekre, melyekben egy görög szert. hazafias püspök személye a sárba rántatik. És egy ilynemű ujság lapnak tulajdonosa és szerkesztője Mártonfy Márton úr, a kassai polgári iskola tanítója.

Mi nem hiszszük, hogy Mártonfy Márton úr, elaptulajdonosi és szerkesztői minősége szabad kir. Kassa városi iskolásként tudtával és beleegyezésével történhetett volna: mert sokkal magasabb véleménynyel vagyunk ama férfiak iránt, kik e szék tagjai, semhogy csak föl is tehetők volna rólok azt, hogy megen-

gednék, miszerint egy az ő ha egy, a közérkölesi érzetet ily ny kiadni és szerkeszteni merjen; — és szerkesztése a polgári i val egyáltalában össze ne

Igen! eltekintve attól, hogy maga lapjában, számos általa irt általa minden ellenészrevét és helyeslésével lapjába fölvet az egyházat. — „IX-ik Pius utolsó helytartója“-féle cikkeken ellen. A „Legenda az Istenről“ közölt költeményben, lázít a k érzetet durván sértő istentelens mindezekről, „Cosmopolitismus“ című cikkében nyilván hirdeti az ismus? Atheismus annyit, Isten létét tagadja, vagy kétségbe (pantheistikus módra) tagadja; a a szellem létét és a lélek halhat zeket kétségbe vonja: az mind eme veszélyes tanokat nyilván hi tagadást, vagyis az atheismust. C megjelent „Cosmopolitismus“ felir vallás-philosophiájáról csak némi lesz megvallani, miszerint Már hirdeti az atheismust.

Lehet, hogy a kereskedőnek, rének figyelmét kikerüli az ily vallás kérdéseivel, vagy bölcészett Isten létének tagadása, közvetlen, atheismus, istentagadás e társadalmi rend alapjai ellen. A p állapotát oly sokszor emlegetik a mivel azt hitték róla, hogy tagadja többi között, azért is üldözték s t keresztényeket, mivel a birodalom hogy ezek (t. i. a keresztények) ne Ma azt mondják: szabad minde amit akar. De aki egy oly társadal

ónoki modorban szó-
nyos meghatározott
náljuk, mint pl. mi-
henesek, holott min-
emosthenes volt. De
lláló urak, ezt épen
lenki legilletékesebb
a főnebbi kifejezés
rteni és senkit mást.
m számtalan mások,
gy szabad kir. Kassa
gy oly eltévelyedett
yiltan meri hirdetni

iltan hirdeti az athe-
e kell-e erre Kassán
a városnak, aki ezt
nem ismerné a „Ha-
noszsággal neki szo-
vallásos kebellet bíró
y előtt nincs tekintély,
árba le nem rántana?
hely hozzá nyúl, és a
egőt! És e botrányos,
a szerencsétlenségére,
irodalmat, mely ellen,
etéshez legtanácsosabb
a, a becsületes ember
k összes esküdtszékei
ily irodalom által, be-
védhessék. Utalok csak
g szert. hazafias püs-
lynemű ujságlap-
Mártonfy Márton

Márton úr, e laptulaj-
Kassa városi iskolaszé-
ett volna: mert sokkal
érniak iránt, kik e szék
rólok azt, hogy megen-

gednék, miszerint egy az ő hatóságuk alatt álló városi tanító,
egy, a közérkölesi érzetet ily nyomorult módon sértő, piszoklapot
kiadni és szerkeszteni merjen; — mert egy ily lap kiadása
és szerkesztése a polgári iskola tanítójának állásá-
val egyáltalában össze nem fér.

Igen! eltekintve attól, hogy Mártonfy Márton úr, a
maga lapjában, számos általa írt, vagy, ha mások által írott, de
általa minden ellenészrevétel nélkül, tehát beleegyezésével
és helyeslésével lapjába fölvetett cikkekben, mint pl. „Reformáljuk
az egyházat.“ — „IX-ik Pius államesinyje.“ — „Lengyelország
utolsó helytartója“ —féle cikkekben izgat a vallás és annak szolgálai
ellen. A „Legenda az Istenről“ című versben s több más általa
közlött költeményben, lázít a kath. egyház ellen és az erkölcsi
érzetet durván sértő istentelenségeket közöl. Eltekintve, mondom,
mindeztől, „Cosmopolitismus“ (helyesen írva: Kosmopolitismus)
című cikkében nyilván hirdeti az atheismust. Mert mi is az athe-
ismus? Atheismus annyi, mint istentagadás. Aki az
Isten létét tagadja, vagy kétségbevonja; aki a személyes Isten létét
(pantheistikus módra) tagadja; aki a materialismusnak hódolván,
a szellem létét és a lélek halhatatlanságát tagadja, vagy minde-
zeket kétségbe vonja: az mind atheus, azaz: istentagadó. S aki
eme veszélyes tanokat nyilván hirdeti, az nyilván hirdeti az isten-
tagadást, vagyis az atheismust. Olvasni kell csak a „Haladás“-ban
megjelent „Cosmopolitismus“ feliratú cikket s mindenki, akinek a
vallás-philosophiájáról csak némi csekély fogalma van, kénytelen
lesz megvallani, miszerint Mártonfy úr, e cikkében, nyíltan
hirdeti az atheismust.

Lehet, hogy a kereskedőnek, az iparosnak, az üzlet embe-
rének figyelmét kikerüli az ily vallásbölcseleti dolog; de aki a
vallás kérdéseivel, vagy bölcészettel foglalkozik, az tudja: miszerint
Isten létének tagadása, közvetlen, vagy közvetett kétségbevonása
atheismus, istentagadás és — mint ilyen — merény a
társadalmi rend alapjai ellen. A pogány görögök, kiknek műveltségi
állapotát oly sokszor emlegetik a tudósok, Sokratest halálra ítélték,
mivel azt hitték róla, hogy tagadja Isten létét. A római pogányok,
többi között, azért is üldözték s tüzzel vassal pusztították az első
keresztényeket, mivel a birodalom elleni vétségnek tartották azt,
hogy ezek (t. i. a keresztények) nem hisznek a pogány istenekben.
Ma azt mondják: szabad mindenkinek hinni, vagy nem hinni,
amit akar. De aki egy oly társadalomban, melynek polgárai hisz-

nek egy Istenben, gyermektanítói és nevelői szerepre vállalkozik, annak nem szabad egy oly lapban, mely a gyermekek kezébe is kerülhet, oly tanokat írni, melyek Isten létét tagadják, vagy kétségbe vonják. — És ez a Mártonfy úr, aki ilyeket ír s nyomat, oktatja a kassai polgárok gyermekeit, kik mindnyájan, legyenek azok bár katolikusok, protestánsok, vagy zsidók, szülőkkel együtt, mindnyájan hisznek egy élő Istenben, és a lélek halhatatlanságában!

Olvassa el a kassai községi iskolák tanítókara a „Haladás” mind ama számait, melyeken Mártonfy Márton úr, mint szerkesztő, neve áll. Olvassa el csak az ez évi ápr. 5-iki szám vezércikkét! és mondja meg: méltó-e az ott hirdett elveket valló ember arra, hogy egy, az élő Istenben, hívő nép gyermekeinek tanítója legyen?!

Tanító urak! Itt nem személyről, itt elvekről van szó. Mi az embert sajnáljuk, mert eltévedett; de elveit, miket nyíltan hirdet s mely elvek kárhóztatosak, hamisak, veszélyesek, kárhóztatjuk és ostromozzuk nyíltan itt, és kárhóztatni fogjuk mindenütt. Ugyan, mondják meg Önök nekem: biznák-e gyermekeiket, szívök reményeit, aggságuk gyámolait egy oly tanítóra, aki a Mártonfy uréhoz hasonló elveket nyíltan hirdeti. Én nem hiszem, hogy szívök megnyugodnék, ha gyermekeiket, ily elveket valló férfiak kezében lenni tudnák! Itt tehát föl kell világosítani az egy élő Istenben még hívő polgárokat és szülőket. És bárki legyen az, ha történetesen katolikus pap is, aki az oly súlyos visszaélésekre föl hívja a közönség figyelmét, az nem érdemli meg a tanítói kar apprehenzióját, hanem a jóra való szülők és a józanul gondolkozó polgárok bálájára méltó!

Mert kell-e, Önök előtt, fejtegetnem ama befolyásoknak az egész életre való kihatását, melyeknek a gyermek az iskolában ki van téve? S vajjon a tanító más elveket vall-e az iskolában és más elveket az iskolán kívül? És jaj a gyermeknek, a szülőknek és a társadalomnak, ha a kiskorú gyermek is már a „Haladás”-éihez hasonló tanokat hall; vagy ha nem is hallja az iskolában, de tanítójának neve alatt azokat másutt hirdettetni látja. Olvassák el Önök „Kath. Világ”-om áprilisi füzetének 253-ik lapján levő: „A gassiz tanár és az amerikai felekezeten kívüli állami iskolák”-feliratú cikkeket; ebből is merithetnek tanulságot, mily óvatosan kell eljárni a tanítónak, hogy a reábizottak jövője ne veszélyeztessék.

Azt mondám továbbá Má socialis, azaz, társadalmi szegődött.

Ime! itt a bizonyíték re 29-étől kezdve megjelent számai nak lázítások a társadalom vilá 1873-ik évi dec. 21-iki számában „Azt is tudjuk, hogy a h

de a társadalmi forradalom

Hát nem nyilvános terje forradalomnak, ha azt mondja v radalom mindig előnynye

Elhallgatom a „Politikai s a „Misera plebs” — a „Menj „Rákóczy és Brankovics”-felirat tas”, a — „Legdrágább kormá ben felforgató elvek védetnek s körülmények között Franciaó zadott volna stb. — Csak melyben egy levél van a „Halac szóról szóra ezek állanak: „N ellenzéki magyar közlönyeinek területén megindítani azon tői vagytok, melyet helyese lapjaink is? — (Itt csak ez a ké

Avvagy tőlünk, vidéki elv nyezést? Az lehetetlen! Nehéz áldozat tőlünk, hogy magán lalkozunk!

De különben is Felsőma minden e vidékre vonatk onnan kell kiindulnia.

Fel tehát nemes barátim hévvel és önérzetesen, baráti k badelvű lapjaitok oly önfeláldozó korlati életben érvényre juttatni!

Lehet, hogy jóakaratosok erre gondolok, önkénytelenül esz okoskodása, ki többek között azt tönkszerűleg irtóznak a for

Azt mondtam továbbá Mártonfy Márton urról, hogy a socialis, azaz, társadalmi forradalom terjesztői közé szegődött.

Ime! itt a bizonyíték reá. A „Haladás“ 1873-ik évi sept. 29-étől kezdve megjelent számainak majdnem mindegyikében vannak lázítások a társadalom világi, vagy egyházi rendje ellen; az 1873-ik évi dec. 21-iki számában pedig szóról szóra ezeket mondja: „Azt is tudjuk, hogy a hatás ellenhatást fog szülni, **de a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár stb.**“

Hát nem nyilvános terjesztése-e ez a társadalmi (socialis) forradalomnak, ha azt mondja valaki, hogy „a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár?“

Elhallgatom a „Politikai szemle“ — az „Omnia venalia“, — a „Misera plebs“ — a „Menjetek és kövessétek példáját“ — a „Rákóczy és Brankovics“-feliratú vers, — a „Hannibal ante portas“, a — „Legdrágább kormány“-féle stb. stb. cikkeket, melyekben felforgató elvek védetnek s hivatkozás történik arra, hogy ily körülmények között Franciaországban a nép már föllázadott volna stb. — Csak az 1874-iki 7-ik számot említem, melyben egy levél van a „Haladás“ szerkesztőségéhez s e levélben szóról szóra ezek állanak: „Nem-e nektek Felső-magyarország ellenzéki magyar közlönyeinek volna-e feladatotok, saját vidéketek területén megindítani azon mozgalmat, melynek teremtői vagytok, melyet helyeselték nemcsak ti, hanem országos lapjaink is? — (Itt csak ez a kérdés: melyek azon lapok?)

Avvagy tőlünk, vidéki elvbarátaitoktól várnátok a kezdeményezést? Az lehetetlen! Nehéz viszonyaink közepette már az is áldozat tőlünk, hogy magán ügyeinken kívül egyébbel is foglalkozunk!

De különben is Felsőmagyarország központja Kassa, és minden e vidékre vonatkozó nagyszabású actionak onnan kell kiindulnia.

Fel tehát nemes barátim a tette! Azt, mit annyiszor oly hévvel és önérzetesen, baráti körben megbeszéltünk, és mit szabadelvű lapjaitok oly önfeláldozóan hirdettek: iparkodjatok a gyakorlati életben érvényre juttatni!

Lehet, hogy jóakaratok hajótörést fog szenvedni: de ha erre gondolok, önkénytelenül eszembe jut azon francia történetíró okoskodása, ki többek között azt írta, hogy: „a nemzetek ösztönszerűleg irtóznak a forradalomtól s az nálok min-

dig a végső kétségbeesés szüleménye, de olyankor épen azért mert önvédelem, teljesen jogosult."

Ezen levél a felsőmagyarországi ellenzéki szövetségről szól ugyan, de mit akar a francia íróból merített „teljesen jogosult forradalom” az ellenzéki szövetséggel?

E levelet nem Mártonfy Márton írta; de lapjában, melynek ő a tulajdonosa és szerkesztője, ciceró betűkkel közli, semmi ellenészrevételt nem teszen reá: tehát ugyanezen véleményt osztja ő is. — A „Haladás” ugyane számában ez íratik Ungvárról: „De hová írok? A „Haladás”-ba! Mi a „Haladás”? Ellenségei azt állítják, hogy forradalmi lap!” — Tehát nemcsak én állítom, hogy a „Haladás”-ban forradalmi elvek terjesztetnek, de állítják — az ungvári levél szerint — mások is. Minthogy pedig e lapnak, mely mások szerint is forradalmi lap, tulajdonosa és szerkesztője Mártonfy Márton; ugyanaz, aki egyszersmind a kassai polgári iskolának egyik tanítója, aki fönebb nyíltan azt is írta, vagy ellenészrevétel nélkül közölte, hogy „a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár,” ezért cikkemben az igazsághoz hiven mondhattam azt, hogy oly tanító is alkalmaztatik, aki a socialis forradalom terjesztőjéül szegődött.

Ennyit a személyi kérdésre.

Én jószántomból tartózkodtam volna ezeket előhozni; de a kassai községi iskolák tanítói testülete által nyilatkozatra szólítottván, kötelességemnek tartottam, minden fentartás és félelem nélkül, férfiasan és nyíltan kijelenteni, kit értettem, midőn azt írtam, hogy oly egyének is alkalmaztatnak tanítókul, akik nyíltan hirdetik az atheismust és a socialis forradalom terjesztői közé szegődtek.

Jól tudom, miszerint a „Haladás” szerkesztője, az ő ismeretes fegyvereivel, harcra fog ellenem kelni, hiszen úgy is már megfenyegetett avval, miszerint „oly vihart zúdit a nyakam közé, hogy összes munkatársaim sem lesznek képesek megvédeni.” Erre csak azt mondom: ha a törvény és munkatársaim meg nem védenek, majd csak megvéd az, akiről írva vagyon a 26-ik zsoltárban: „Az Úr világosságom és szabadulásom, kitől féljek? Az Úr életem oltalmazója, kitől remegjek? Midőn ellenem közelednek a gonoszok, hogy egyék husomat, ellenségeim, kik engem szorongatnak, magok meggyengülnek és elesnek.”

Én Istenben bízom s a jogot, igazságot és jó erkölcsöt védve, nemcsak Mártonfy Márton úrtól, de az egész világ ellenséges

megrohanásaitól sem ijedek meg, hogy, a nálunk is divatba jönni képes lesz engem az igazság kimondása.
És most átmegyek a dolgomhoz.

„Kath. Világ” című folyóirat iskolák az elközösítés ársát sőt gyakran rosszabbra felsőmagyarországi szab.

Uraim! Nekem, Önöknek és a célja-eszközei- és feladatáról helyesnek, kell, hogy ez legyen megde minden elközösített népiskola tanerőkkel rendelkező és jól vezető felekezeti iskola. Ezt Önök igen sokan vannak testületök kebelékdomány magaslatán állanak, kilpasztalatokat szereztek maguknak meg nyilvánosan, engedjék kimhelyzet kényszerűségénél fogva t

Én e tekintetben szerencsésnek. Nekem nem kell attól tartanom, zése miatt valamely hatalmas s haragját vonom árva fejemre, ez minden, vallásfelekezeti vagyis elközösített iskolák kevésbbé felel meg, min erőkkal ellátott és jól iskola: tehát a szabad kir. Kassai után, rosszabb, mint volt az elköfőbb kimondott elvet tagadná, be, miszerint az iskolai és népne s annyit ért az iskolához, mint a

Nem akarom fürkészni: mi é el Kassán a katolikus iskolák; e a ténynél maradok, mely előttem

Kassán lakik:

róm. s gör. kath. ágost. h.
17169; 1557;

megrohanásaitól sem ijedek meg s igen csalódik, aki azt hiszi, hogy, a nálunk is divatba jönni kezdő jakobinusi terrorizmus által, képes lesz engem az igazság kimondásától visszariasztani.

És most átmegyek a dologi kérdésre.

II.

„Kath. Világ“ című folyóiratomban azt irtam: „pedig ez iskolák az elközsítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint ez egy felsőmagyarországi szab. kir. városban történt stb.“

Uraim! Nekem, Önöknek és mindenkinek, akinek a népiskola célja-eszközei- és feladatáról helyes fogalma van, ez a meggyőződésünk, kell, hogy ez legyen meggyőződésünk: miszerint nem egy, de minden elközsített népiskola rosszabb, mint a vele egyforma tanerőkkel rendelkező és jól vezetett, leginkább pedig keresztény, felekezeti iskola. Ezt Önök igen jól tudják; tudniok kell, mert sokan vannak testületek kebelében olyanok, kik a nevelészeti tudomány magaslatán állanak, kik a népnevelés terén gazdag tapasztalatokat szereztek maguknak s ha ezt, tudva, még sem vallják meg nyilvánosan, engedjék kimondanom, miszerint ezt csak a helyzet kényszerűségénél fogva teszik.

Én e tekintetben szerencsésebb helyzetben vagyok, mint Önök. Nekem nem kell attól tartanom, hogy meggyőződésem nyílt kifejezése miatt valamely hatalmas s állásommal rendelkező pártfogóm haragját vonom árva fejemre, ezért kimondom nyíltan, miszerint: minden, vallásfelekezeti jellegéből kiforgatott, vagyis elközsített iskola rosszabb, és céljának kevésbé felel meg, mint a vele egyforma tanerőkkel ellátott és jól vezetett felekezeti iskola: tehát a szabad kir. Kassa városi iskola is, az elközsítés után, rosszabb, mint volt az elközsítés előtt. Aki, az általam itt főnebb kimondott elvet tagadná, tagadásával csak azt bizonyítaná be, miszerint az iskolai és népnevelési ügyekben teljesen járatlan s annyit ért az iskolához, mint a hajdú a harangöntéshez.

Nem akarom fürkészni: miért? és miként? közöszítették el Kassán a katolikus iskolák; ez nem tartozik hozzám. Én csak a ténynél maradok, mely előtttem áll s e tény a következő:

Kassán lakik:

róm. s gör. kath.	ágost. h.	helv. v.	mózes v.	g. kel.
17169;	1557;	825;	2178;	10.

Ezelőtt voltak Kassán katolikus, ágostai, helvét. v. és zsidó népiskolák. Ma vannak ágostai, helvét. v. és zsidó népiskolák; a katolikus iskolák Kassán eltűntek a földszinéről s helyettök vannak most felekezetenküli községi iskolák. Minden tehát a réginél maradt, csak a 17169 katolikumnak nincsen iskolája. Ez tény, mely ellen semmi okoskodás nem használ.

Hogyan? Oly rosszak valának talán a kassai katolikus iskolák, hogy azokra az 1868-iki 38-ik t. cikk elközzösítési rendszabályait alkalmazni kellett? Szó sincs róla! A kassai kath. iskolák jók voltak, mintaszerű iskolák voltak, jószáguk hire az egész országban ismeretes vala. Erről tanuskodnak a kormányhoz beadott tanfelügyelői jelentések is. Miért közösitettek el tehát ezen iskolák?

Az 1868-iki 38-ik t. cikk olyan, hogy, ha valakinek kedve és elég erős akarata van az ország minden felekezeti iskoláját elkö-zösíteni, azt, e törvény erejénél fogva megteheti s még — ami mai nap igen sokra becsültetik — bizonyos körökben roppant nagy dicsőséget is fog aratni vele. Ez mainap hazánkban igen jutalmazó fáradság lévén, nem csoda dolog, hogy sokan a lelkiismeret, jog és méltányosság elavult fogalmait tekinteten kívül hagyván, a dicsőség könnyű útjára térnek. A nevezett törvény kedvez min-denkinek, aki az elközösítés fáradságát, akár olesó dicsőségszomj-ból, akár holmi anyagi hasznokért, magára veszi és a tág keretű törvény magyarázatában — kellő ügyességgel bir. Miként is nem lehetett volna tehát Kassán, hol oly sok értelmiség van, módot és a nevezett kautsok törvényben paragrafust találni, a volt katho-likus iskolák elközösítésére, és arra, hogy az 17169 katolikus is-kolájától megfosztassák? E műtét tehát — némelyek véleménye szerint — alkalmasint törvényesen történt. De hiszen mondot-tuk már, hogy e törvény erejénél fogva az ország minden iskoláit lehet közöseknek nyilvánítani. De vajjon igazságosan és méltá-nyosan történt-e a kassai kath. iskolák elközösítése — ezt nem akarjuk itt megítélni. Mi csak a ténynél maradunk.

Sőt hajlandók vagyunk még azt is megengedni, hogy a néhány férfiú, aki Kassán a kath. iskolák elközösítését keresztül vitte, eme tetteben — eltekintve az igazságtalanságtól melyet a katolikusokon elkövettek — a legjobb szándéktól vezéreltetett. Elbízszuk, hogy az iskolák elközösítése által helyben a népnevelés állapotán segíthetni véltek. De más kérdés az: vajjon el van-e érve az ama néhány férfiú által elérti szándékolt cél? Javult-e ezáltal Kassán a népnevelés állapota, avagy sem?

Mert tudva levő dolog, hogy a igen hosszú az út, s gyakran a mészete, vagy egyéb, számításon dugába dől és a várt eredményt nem éri el.

Mi úgy vagyunk meggyő-
 elközösítése által Kassán a né-
 segítettett, de még hátrább ve-
 potok nemcsak nem javu-
 tak. Ne méltóztassanak engem
 által mondani, mintha talán a
 telességmulasztásról, vagy bárm
 legyen ez tőlem. Én a tételt á-
 dom: minden községi isko-
 idevágó intézkedései alapján kü-
 zései szerint határozottan va-
 mint az oly vallásfeleke-
 nivel egyforma tanerőkl-
 zetéssel bir.

A „vallásnélküli“ k
jó felekezeti iskolánál, mert hiány
lenegy eszköze a vallás.
kolában is, ezért ezen iskola ne
a népiskolának egyedüli hivat
ez iskola, mint akkor volt, mid
annyira rossz, hogy egészen hasz
kitűzött célnak épenséggel meg

Ugyanis: mi a népiskola
tudják — sokat írtak és sokat
e kérdés iránt, a világ leghírese
lemény uralkodik. Európa és A
egyeznek abban, hogy a népisko
az ifjú nemzedéket nemcsak okta
kolának célja az egész ember
annak értelmi tehetségét
nem a kedélyt, az akaratot,
teni. A népiskola feladata: a
és nevelve oktatni. Harniss

Mert tudva levő dolog, hogy a legjobb akarattól a sikerhez még igen hosszú az út, s gyakran a legjobb szándék is, a dolog természetete, vagy egyéb, számításán kívül hagyott, körülmények miatt, dugába dől és a várt eredmény helyett, éppen ennek ellenkezője éretik el.

Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a katolikus iskolák elközsítése által Kassán a népnevelés ügye nemcsak elő nem segítettett, de még hátrább vettetett, azaz: az iskolai állapotok nemcsak nem javultak, de tényleg rosszabbodtak. Ne méltóztassanak engem félreérteni. Nem azt akarom ezáltal mondani, mintha talán a tanítói testületet általán véve, kötelességmulasztásról, vagy bármiről is vádolni akarnám. Távol legyen ez tőlem. Én a tételt általánosan állítom fel és azt mondom: minden községi iskola, mely az 1868-iki 38-ik t. cikk idevágó intézkedései alapján közössé, tehát a törvény rendelkezései szerint határozottan vallásnélkülivé alakul, rosszabb, mint az oly vallásfelekezeti iskola, mely az előbbbenivel egyforma tanerőkkkel, taneszközökkel és vezetéssel bír.

A „vallásnélküli“ közös népiskola mindig rosszabb a jó felekezeti iskolánál, mert hiányzik benne a nevelésnek egyetlen eszköze a vallás. Ez hiányzik a kassai közös népiskolában is, ezért ezen iskola nem felelhet meg ama célnak, mely a népiskolának egyedüli hivatása. Ezért nemcsak rosszabb most ez iskola, mint akkor volt, midőn kath. felekezeti jelleggel birt; de annyira rossz, hogy egészen haszonvehetetlen, mert a népiskola elé kitűzött célnak épenséggel meg nem felel.

~~~~~

Ugyanis: mi a népiskola célja? E tárgyról — mint Önök tudják — sokat irtak és sokat civódtak az emberek. Ma azonban, a kérdés iránt, a világ leghíresebb tanférfiainál már csak egy vélemény uralkodik. Európa és Amerika legjelesebb tanférfiai meg egyeznek abban, hogy a népiskola oly intézmény, melynek célja az ifju nemzedéket nemcsak oktatni, hanem nevelni is. A népiskolának célja az egész embert képezni, tehát nemcsak annak értelmi tehetségét ébreszteni és ápolni, hanem a kedélyt, az akaratot, szóval a szívet is nemesíteni. A népiskola feladata: **a gyermeket oktatva nevelni és nevelve oktatni.** Harnisch, Pestalozzinak egyik híres ta-

nitványa, azt mondja (lásd: Kellner, Volksschulfund 5. Aufl. 56. l.): „A népiskolának nem az a feladata, hogy a gyermeket tudóssá, vagy csupán csak gondolkodóvá tegye, hanem az a feladata, hogy tanítványát a tett emberévé képezze; ezért népiskolában a gyermeket szoktatni kell inkább, mint oktatni, arra kell őt képesíteni, hogy inkább végrehajtani tudjon szükséges dolgokat, mint kigondolni kevésbé szükségeseket.“ És a német kormány- és iskolatanácsos Kellner a népiskola célját abban találja, hogy „benne a gyermekek jövődöbeli munkás életre, az egyházi és világi társadalmi hivatásukra, előképeztesse.“ Ezért minden, hivatását jól értő, tanfőrfő egyhangulag azt követeli, „hogy a népiskolában való tanítás nem csak oktató, hanem nevelő is legyen.“ Csupa protestáns tekintélyekre hivatkozunk. Így Ziller, lipesei tanár, (Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht) azt követeli, „hogy ama iskolák, melyek nem szakiskolák, mindig nevelő intézetek is legyenek.“ — C. L. Roth (Schriften pädagog. u. biograph. Inhalts I. 6. l.) azt bizonyítja, hogy — miután mindenki nem lehet tudós, de mindenkinek embernek kell lenni — „a népiskolában a nevelést az oktatástól elválasztani nem lehet.“ — A bádeni új népiskolai törvény indokai között, többi közt, ez is foglaltatik: „a népiskolára nézve legfontosabb a nevelészetilem, s emiatt ott a nevelés az oktatástól elválaszthatlan.“ — G. Fröhlich, rektor szerint: „a népiskola csak akkor felelhet meg céljának, ha abban a tanító nemcsak oktatja, hanem a szó teljes értelmében nevel is a gyermeket.“ — Humboldt Sándor 1853-ban írja: „Az egész élet képtelenség, ha nem tudjuk minek vagyunk itt, de ez a legmélyebb gondolkodó előtt is rejtély marad.“ Tehát a lét titkainak földerítésére és arra, hogy az élet képtelenség ne legyen, az emberi ész tehetségein kívül még másra (t. i. a vallásra) is van szükség. — Dietrich pedig maga megvallja: „Valóban kevesebb súlyt kell arra fektetni, mennyit tud az ember, mint arra, mikép van nevelve. Ezt a mai iskolákban elfeledék (a közös, vallás nélküli iskolákban) sőt erre nem is figyelnek. Egy ily iskolának eredményei bizonyos széphanzúsú szővirágokkal magasztaltatnak, de a nevelészetilem, mely a legfontosabb, rendszeren csak mellékes dolognak vétetik azokban.“

A nevelés tehát oly elmaradhatlan föltétele a népiskolának,

mely nélkül ez, céljának megvalósítása, mely többet ront mint épít, lehetetlen. Ismeretes a híres Wellinger, hogy nem volt tanító, hanem hadvezér, az életet és az embereket; ő az oktatásról nincs ítéletem, de a nevelétek a vallásban és a jövőben, ok, hogy ha a jövőben ügyes gazember lesz.“

Ha tehát a legtekintélyesebb katolikus férfiakat, kiknek oly nagy fontosságot tulajdonítunk, úgy hiszem, a kassai községit pusztán oktatással nem lehet a gyermekeket még nevelni is.

A nevelés alatt értjük a kiskorúakra, mely mind ama erőket és képességeket, amelyekkel a természet megadta, megpezi, idomítja, fejleszt, megideiglenes és örök feladatát, biztosan elérhesse. E célból a nevelés és a testi egészségi ápolás tehát a vallás erkölcsi nevelésével sem magában véve már a teljes része. Az oktatás és az értelem nevelése még nem nevelés; ez csak a nevelés, melyet a népiskolának teljesíteni kell, hozzá még a szív képzése, a lelki erkölcsi oktatás és szoktatás legyen s így az iskola céljának teljesítése.

E cél a községit, vagy nevelést hátráltatja, a vallásos nevelést teszi, e nagy cél — „vallás nélküli“ iskola tehát.

A községit iskola fejleszt a lelki oktatást, de már ezt sem minthogy ahhoz élő vallásos oktatás korántsem még nevelési eszközöknek, amelyek a nevelés és erkölcsi nevelést, mely

mely nélkül ez, céljának meg nem felelő, haszontalan intézmény, mely többet ront mint épít, többet árt mint használ a társadalomnak. Ismeretes a híres Wellington ide vágó nyilatkozata, aki ugyan nem volt tanító, hanem hadvezér, de mint praktikus ember ismerte az életet és az embereket; ő e tárgyra vonatkozólag így szól: „Az oktatásról nincs itéletem, de annyit mondok, ha a gyermeket nem nevelitek a vallásban és jó erkölcsben, ti vagytok annak oka, hogy ha a jövőben a világban annyival több ügyes gazember lesz.”

Ha tehát a legtekintélyesebb protestans tanférfiak is — a katolikus férfiakat, kiknek száma légio, itt nem is említjük — oly nagy fontosságot tulajdonítanak a népiskolákban a nevelésnek, úgy hiszem, a kassai községi tanító urak is elismerendik, hogy a puszta oktatással nem lehet beérni, hanem, hogy a népiskolában a gyermekeket még nevelni is szükséges.

A nevelés alatt értjük a nagykoruaknak ama befolyását a kiskorúakra, mely mind ama vallásos, erkölcsi, értelmi s fizikai erőket és képességeket, amelyek a gyermek emberi lényegét képezik, idomítja, fejleszti, megerősíti és nemesíti, hogy a gyermek ideiglenes és örök feladatát, emberi és keresztény tökélyesedését biztosan elérhesse. E célból kell, hogy a vallás, a fegyelem, az oktatás és a testi egészségi ápolás közreműködjenek. Egyesülnie kell tehát a vallás-erkölcsi nevelésnek az értelmi s testivel; ezek egyike sem magában véve már a teljes nevelés, hanem ennek csak egy része. Az oktatás és az értelmi tehetségek fejlesztése magában véve még nem nevelés; ez csak egyik része ama nagy feladatnak, melyet a népiskolának teljesítenie kell. A nevelés teljes fogalmához még a szív képzése, a lelki erők nemesítése, szóval a vallás-erkölcsi oktatás és szoktatás is tartozik, hogy a nevelés teljes legyen s így az iskola céljának megfelelhessen.

E célt a községi, vagy közös iskola, mely a vallás-erkölcsi nevelést hátráltatja, a vallás-oktatást akadályozza, vagy épen lehetlenné teszi, e nagy célt — mondom — a felekezeten kívüli, azaz „vallás-nélküli” iskola sehol és soha nem éri el.

A községi iskola fejlesztheti a testi erőket; nyújthat értelmi oktatást, de már ezt sem teljesen és csak igen tökéletlenül, minthogy ahhoz élő vallásos oktatás is tartozik, s azonkívül az oktatás korántsem még nevelés, hanem csak egyike azon segéd-eszközöknek, amelyek a nevelésre közreműködnek. De a vallásos-erkölcsi nevelést, mely a társadalomra nézve a legnagyobb

befolyásu, a felekezeti- azaz vallásnélküli községi iskola nem adhatja, mivel ez tökéletesen meghaladja erejét; sőt, az ily vallásos-erkölcsi nevelés a községi iskola természetével és fogalmával is ellenkezik.

Amely iskola pedig ama feladatot, melyre hivatva van, teljesíteni nem képes, azt nem lehet jó iskolának nevezni; ami pedig nem jó, az rossz. Minden községi iskola, mint oly intézmény, mely a valódi népnevelés céljának tökéletesen soha sem felelhet meg, rossz, s mint ilyen elvetendő. Az államnak és az egyes községeknek is, iskolai ügyekben, józanul csak az lehet céljuk, hogy iskoláik jók és hivatásuknak megfelelőek, nem pedig, hogy erőszakkal felekezeti-nélküliek legyenek. S minthogy társadalmi magas feladatának csak a vallásos, azaz, felekezeti népiskola felelhet meg igazán: azért az államnak és az egyes községeknek, saját érdekekben is, kötelességök arra törekedniök, hogy iskoláik a célnak megfelelőek és jók, nem pedig, hogy vallásnélküliek, a célnak meg nem felelők és rosszak legyenek. Ez nyugtathatja meg csak a jóra való állampolgárt és a vallásos szülőt is, ha tudja, hogy szíve gyermeke, élete reménye és aggkora gyámola, ama vallásban neveltetik, melynek isteni voltáról a szülő maga is meg van győződve, s hogy ama erkölcsi érzet fejlesztetik a gyermekben, mely a szülői remények teljesülésének biztosítékát nyújtja. Ezért az állam és az egyes nagyobb községek, saját érdekekben és erkölcsileg is, inkább arra köteleztetnek, hogy a jó és a célnak megfelelő felekezeti iskolákat támogassák, semmint, hogy az iskolákat elközösítvén, azokból céltévesztett intézeteket alkossanak. Különben is mindenki tudja, hogy az államnak és az egyes községeknek közpénzei bizony nem teremnek a fán, hanem csak az adózó állampolgárok zsebében; ha tehát e pénzek segélyképen is kiadatnak, ne adassanak ki a jogos érdekek megsértésével, hanem csak a józan célok előmozdítására, igazság és méltányosság szerint.

Az iskola csak akkor oldja meg helyesen feladatát, ha az ész és szív képzésére egyenlő gondja van; e kettő tesz egy egész tökéletes embert; — a nevelés, mely bármelyiket elhanyagolja, fél embert ad csak a társadalomnak, hogy romlására legyen.

Az ész és szív képzésének e kettős célja egymással a leg-szorosb viszonyban és összefüggésben van, egyik a másik nélkül csak szellemi korcsokat, tökéletlen egyéneket szül, kik mindanyi-

szor zavarba jönnek az életgyatnak. Párhuzamosan kell mihelyt valamelyik túlsúlyra kész birtokosuk számára a tő a szívnek elhanyagolásával ögyilkolja boldogságunkat.

Nemcsak oktatni, hanem adatot mindenki, aki csak né abban keresi, hogy bizonyos latára és céljai előmozdítására mereteket és ügyességeket olt hogy sokkal magasb rendeltet emberré nevelje. És e tekint az ember rendeltetésével és társadalmi életére, nemcsak é életére vonatkozik; átöleli a világát; Istennel, végrendeltet őt, és ezeknek minden viszony buzditja, képesíti. Ez a népisk

E nagy feladatot csak az mely el nem szakad a vallást elvek szellemében és segedel melynek működése összhangzó, a tanítás nem gátolja a tantárgyakban való oktat erkölcsi oktatást, hanem gatja s általa viszont tá

Mondják meg nekem, ige Önök vezetésére bizott, ezelőtt küli kassai községi népiskola? úgynevezet községi iskola általa ama magasztos céljának és felad telenek Önök, mint gondolkodó községi népiskola, éppen épen mivel a vallás tövé az eléje tűzött magas cél közelíteni sem! E magas cél pedig más községi népiskola nem a kassai községi iskola rosszabb zeti korában; de egyáltalán vé

szor zavarba jönnek az élet útjain, valahányszor önerejökre hagyatnak. Párhuzamosan kell növelni az ésszt és a szívet, mert mihelyt valamelyik tulsúlyra emelkedik a másik felett, azonnal kész birtokosuk számára a tévedés, kivált az éssznek tulmívelődése a szívnek elhanyagolásával ölü szörnyeteg, mely tudtunk nélkül gyilkolja boldogságunkat.

Nemcsak oktatni, hanem nevelni is az iskola feladata. E feladatot mindenki, aki csak némileg is érti a népiskola célját, nem abban keresi, hogy bizonyos a mindennapi életre, az állam szolgálatára és céljai előmozdítására képesítő, szükséges és hasznos ismereteket és ügyességeket oltson be a serdülő nemzedékbe; hanem hogy sokkal magasb rendeltetésénél fogva egyszersmind az embert emberré nevelje. És e tekintetben összeesik a népiskolának célja az ember rendeltetésével és végcéljával; nem csak az ember külső társadalmi életére, nemcsak értelme kifejtésére, hanem egész belső életére vonatkozik; átöleli a gyermek értelmi, érzelmi és akaratvilágát; Istennel, végrendeltetésével és kötelmeivel megismerteti őt, és ezeknek minden viszonyok közti teljesítésére oktatja, vezeti, buzdítja, képesíti. Ez a népiskola feladata.

E nagy feladatot csak azon iskola fogja kellően megoldani, mely el nem szakad a vallástól és az egyháztól, hanem a vallásos elvek szellemében és segédelmével teljesíti azt; azon népiskola, melynek működése összhangzó, egyöntetű, egy szellemű, melyben a tanítás nem gátolja a nevelést, melyben a többi tantárgyakban való oktatás nem zavarja meg a vallás erkölcsi oktatást, hanem ezzel karöltve jár, ezt támogatja s általa viszont támogatattatik.

Mondják meg nekem, igen tisztelt Tanító urak! ilyen-e az Önök vezetésére bizott, ezelőtt katolikus, most pedig felekezeten kívüli kassai községi népiskola? Mondják meg nekem: lehet-e az úgynevezett községi iskola általában véve olyan, hogy az a népiskola ama magasztos céljának és feladatának megfelelően? Nemde kénytelenek Önök, mint gondolkodó férfiak megvallani: miszerint a községi népiskola, épen mivel nem vallásfelekezeti, épen mivel a vallás tövéről elmetszetik, nem képes az eléje tűzött magas célt elérni, de még csak megközelíteni sem! E magas célt zavartalanul sem a kassai, sem pedig más községi népiskola nem fogja elérni soha: ezért nemcsak a kassai községi iskola rosszabb most, mint volt katolikus felekezeti korában; de egyáltalán véve minden községi iskola rosszabb,

mint a neki megfelelő s vele egyforma tanerőkkel és vezetéssel bíró vallásfelekezeti iskola.

Tudják ezt jól a többi vallásfelekezetek mindenütt — Kassán is: ezért ragaszkodnak oly szívósan iskoláikhoz; oly szentségnek tekintik a népiskolát, hogy ahhoz nyulni senkinek sem engednek. Ezért Kassán is, midőn ama néhány férfiú abban kereste dicsőségét, — persze az 1868-iki 38. t. c. segédelmével — hogy a katolikus iskolát elcsamotirozza, a finom érzékű protestánsok és az okos izraeliták segédkeztek ugyan a kath. iskola elközsítésében, de azért protestáns és zsidó iskoláikat megtartották; mivel jól tudják, hogy akié az iskola, azé a jövő; és jól tudják, hogy a vallásfelekezetiességéből kivetkőztetett, azaz, a bizonyos, meghatározott vallástól megfosztott népiskola rossz és haszontalan.

A népiskolában való nevelésnek összhangzónak és egy cél felé törekvőnek kell lenni az iskolán kívüli neveléssel. Ha valamire a világon, úgy a nevelésre illik ama ismert közmondás: „nem az iskolának, de az életnek tanulunk.“

Mi az ember magasb rendeltetése? Minő viszonyban állanak az ember képességei e rendeltetéséhez? Mily úton érzük el a legbiztosabban rendeltetésünket? Mely indokok bírják az embert arra, hogy rendeltetését szem elől ne téveszsze?

Ki ad nekünk e nagyfontosságú kérdésekre választ?

Hogy a böleselkedési speculatio, a magára hagyatott ész, ha a legmélyebb gondolkodású is, még sem képes nekünk a főbb idézett kérdésekre kielégítő feleletet adni, azt már Humboldt Sándornak amott főbb előhozott idézetéből is, láthatjuk. Az észnek van bizonyos határa, a melyen túl nem mehet. A legmélyebb gondolkodás is ma ilyen, holnap amolyan eredményre jut. Négyezer év alatt az emberi szellem nem vala képes az élet ama mély rejtelseit megvilágítani s most sem képes — a tételes vallás, a kinyilatkoztatás nélkül. És jaj a nevelészetnek ha a kinyilatkoztatott vallás mezejéről letér és az újabbkori „istennélküli“ divatos elvek alapján akarja az emberi élet rejtélyeit megoldani.

Curtmann (Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes. I. rész 34. l.) mondja: „A nevelészet csak a keresztény népek között, és csak a kereszténység segélyével, emelkedett tudománynyá, és csak e vallással való összeköttetésében képes maga a nevelés is emelkedni. Ezért a nevelészetnek is oly szorosan kell a vallásoktatással szövetkeznie, mint a gyakor-

lati nevelésnek a vallás alapulnia.“

Ezért a bajor képviselő „a népiskolának nem egyedül adata, s a vallás igazságait nem és a gyakorlati életbe is mondja, hogy a népiskola feladata és vallási köteleiről, földi kölesönözni, s azt egyszersmind kötelességeit teljesítse s a társakat, munkaszeretetet és ö

Ezeket kétségtelenül elismerik, mondják meg nekem nem e célt elérhetni? Az írás, olvasás, gymnastika által-e? Mi köz a rendeltetésével? Vagy talán a bölcs (illetani) világnézet terjesztése, hogy a nép az erkölcsi kötelességét teljesítse és jó legyen, nem nyujtanak elég biztosítékot, melytől némelyek az életet és rendületlen becsülettel és serdülő nemzedéknek adni nek a népiskolában „magas korántsem volna meg a jó erkölcs. Hiszen, Uraim! csak a legújabb nekünk arra, hogy megtanuljunk menteni meg az embert a gonoszától. Nem láttunk-e újabb időket „magas műveltségű“ gazember hamisítani, pénzeket sikkasztani még nem elegendő biztosíték legyen. Csak a vallásos hit a biztosíthat és a jóért való küzdelem világnézet mindenkre nézve ugyan a legfontosabb azon osztályra és a mély vallásos világnézet keblével a legjótékonyabb összhang meggyőződés a legbiztosabb és a legmagas fokára s a

lati nevelésnek a vallásos épülésen és képzésen kell alapulnia.

Ezért a bajor képviselőház is igen helyesen hangoztatá, hogy „a népiskolának nem egyedül az oktatás, de a nevelés is feladata, s a vallás igazságait nemcsak tudni, hanem a szívben átérezni és a gyakorlati életbe is átvinni szükséges.” S Coleridge azt mondja, hogy a népiskola feladata a serdülő emberiségnek erkölcsi és vallási kötelemeiről, földi és örök érdekéről helyes fogalmat kölesönözni, s azt egyszersmind azon helyzetbe hozni, hogy polgári kötelességeit teljesítse s a társas életben jó tulajdonokat és szokásokat, munkaszeretetet és öntiszteletet kifejtse.

Ezeket kétségtelenül elismerik Önök is, uraim! De ha elismerik, mondják meg nekem nyíltan: mi által vélik népiskolájokban a célt elérhetni? Az írás, olvasás, számtan, földirat, természetrajz, gymnastika által-e? Mi köze van ezeknek az ember magas rendeltetésével? Vagy talán a bölcselmi és aesthetikai (szépészeti s illemtani) világnézet terjesztése által? Higyjék el, Uraim! arra, hogy a nép az erkölcsiség határain kívül ne csapongjon, hogy kötelességét teljesítse és jó legyen, a bölcselmi és illemtani indokok nem nyújtanak elég biztosítékot! Az úgynevezett „magas műveltséget,” melytől némelyek az erkölcsi világrendben is törvénytiszteletet és rendületlen becsületességet várnak, Önök a népiskolában a serdülő nemzedéknek adni nem képesek. S ha lehetne is a népnek a népiskolában „magas műveltséget” szereznie, evvel még korántsem volna meg a jó erkölcs és lelkiismeretesség biztosítéka. Hiszen, Uraim! csak a legújabb idő is elég bizonyítékkal szolgált nekünk arra, hogy megtanuljuk, miszerint a magas műveltség nem menti meg az embert a gonosz hajlamoktól és az erkölestelenség-től. Nem láttunk-e újabb időben csak Magyarországon is sok „magas műveltségű” gazembert, „finom műveltséggel” váltókat hamisítani, pénzeket sikkasztani, csalni stb. stb? A műveltség még nem elegendő biztosíték arra, hogy valaki becsületes és jó is legyen. Csak a vallásos hit ama páncél, mely a kísértetek ellen biztosíthat és a jóért való küzdelemre lelkesít. Ezért a vallásos világnézet mindenkire nézve ugyan szükséges; de legszükségesebb és legfontosabb azon osztályra nézve, mely a népiskola által képeztetik, s e mély vallásos világnézet az, mely a gyermek ártatlan keblével a legjótékonyabb összhangban van. A vallásos mély meggyőződés a legbiztosabban vezeti a népet az erkölcsiség magas fokára s az élet nehéz küzdelmei között is

türelmet, Isten akaratában való megnyugvást, békét és megelégedést szül a nép szívében, mely erények hatalmasabb őrei az állami és társadalmi rendnek, mint ama félmillio szurony, melylyel Magyarország esetleg rendelkezhetik.

Ha tehát népet nevelni akarunk a valláshoz kell folyamodnunk. És a népiskolának, hogy az a népet nevelje, magának is vallással kell birnia. Ehhez nemcsak az szükséges, hogy a gyermekek a vallásos cselekedetekre és gyakorlatokra szorítottan, hanem a jó népiskolában még a levegőnek is át kell hatva lennie a vallásosság által: mert hogy valaki a vallásos-erkölesi életre képesíttessék, annak nemcsak tanulnia, hanem szoktattatnia és gyakoroltatnia kell a vallásban.

Kérdelem Önöket, uraim! ilyen-e Önök községi iskolája? Lehet-e általában a községi iskola ilyen? — Ne ringassuk magunkat haszontalan ábrándokban! — Sem a kassai, de a világ egy községi iskolája sem lehet oly értelemben vallásos, hogy az a népet valóban nevelje, s éppen azért, mivel nem lehet oly értelemben vallásos, s mivel valóban nem nevelheti a népet: minden községi iskola, tehát a kassai is — rossz.

Önök azt mondják: „hiszen a törvény megengedi, sőt elrendeli a községi iskolákban is a vallásoktatást.“ — Elhiszem! de a hol a nép neveléséről szólunk, ott nem arról van szó, hogy a vallást is, pl. hetenkint két órán át, taníttassék. Ha a népiskolai fiataalságnak csak annyi vallással kellene birnia, mennyire hetenkinti két órán át taníttathatik és szoktattathatik, akkor e két óra is sok és felesleges. Nem a vallást is oktatása egymaga teszi a népiskolát népnevelő intézetté: az egész oktatásnak és szervezetnek át kell hatva lennie a vallásos és erkölesi szellemtől. Aki a fiataalságot nem akarja Istenhez vezetni“ — úgymond Curtmann — „az nem érdemes a nevelői névre.“

Hogy a gyermekek, vallásuk szellemében, erkölesös emberekké neveltethessenek, a tanítónak magának is vallásosnak és hívőnek kell lennie. Mert amivel a tanító maga sem bír, azt növendékeinek sem adhat. Már most hogyan fogja nevelni a protestáns-, vagy mózesvallású tanító a maga katolikus vallású növendékeit? Milyen példáit fogja adni vallásosságának? Példa nélkül pedig nevelni lehetetlen!

1873-ban volt a kassai fi-iskolában: kath. 687; evang. 7; izr. 5.

1874-ik évről a jelenlegi sok szerinti létszámáról nem adatokat szerezni, de csak a kath. 653; evang. 4; reform.

Megjegyezzük itt újra felekezeti iskolájok, melybe elférne még a 4 is. Az izraeliták, melyet 112 gyermek lakik is elférne még ott. Tehát lehetne kérdésbe. És mégis katolikus tanítókon kívül tanító. Továbbá a polgári fi-iskola egy „vallásfelekezeten kívüli“ pécsi szándokát bejelenté ugyan, kebelébe nem lépett. Marad Jöhet idő, hogy itt izraeliták.

Hogyan fogják már elemeit alkalmazni? Ezen a vallásból meritendők. Ha megsértik a velők nem e hitét; ha nem alkalmazzák, zétől fosztják meg magokat.

Azután az iskola felekezesi vallása képezi, mint a tanítói ügyeleti vezetése s azon reáthatja az iskola egész működését.

Itt sarkallik ama vesztése által, az 17169 katolikus, hogy a 4 evang. 30 reform. vallású tanító miatt a 653 katolika hitben.

Mert annak mindenki lennie, hogy, bármit is mond a községi iskola nem keresztény iskola. Hisz Pesten: „hogy a hit és a telező tantárgy.“ Szóval, semmi hitfelekezes, erkölestan“ behozatalát akik azt mondják, hogy n

1874-ik évről a jelenlegi községi iskola gyermekeinek vallások szerinti létszámáról nem tudunk ugyan magunknak hivatalos adatokat szerezni, de csak hallomásból tudjuk, hogy most lenne ott: kath. 653; evang. 4; református 30; izraelita 57.

Megjegyezzük itt újra, hogy az evangélikusoknak van saját felekezeti iskolájuk, melybe most 222 gyermek jár, tehát ugyanott elérné még a 4 is. Az izraelitáknak is van saját felekezeti iskolájuk, melyet 112 gyermek látogat s alkalmasint a községbe járó 57 is elérné még ott. Tehát mindössze is a 30 reformált gyermek jöhetne kérdésbe. És mégis az elközösített iskolákban működik a katolikus tanítókon kívül két evangélikus és egy református tanító. Továbbá a polgári felekezeten kívüli iskolában van alkalmazva egy „vallásfelekezeten kívüli” tanító, aki a kath. egyházból való kilépési szándokát bejelenté ugyan, de, mint mondják, egy más egyház kebelébe nem lépett. Maradjunk tehát csak az elemi osztályoknál. Jöhet idő, hogy itt izraelita is fog alkalmaztatni.

Hogyan fogják már most e különvallású tanítók a nevelés elemeit alkalmazni? Ezen elemek pedig, mint tudjuk, leginkább a vallásból meritendők. Ha saját vallásuk elemeit alkalmazzák, megsértik a velők nem egy vallásfelekezeten levő tanítványaik hitét; ha nem alkalmazzák, a nevelés ama leghatékonyabb eszköztől fosztják meg magokat, mely nélkül a nevelés lehetetlen.

Azután az iskola felekezeti, jellegét nem annyira a tanulók vallása képezi, mint a tanítóké; leginkább pedig a felekezet felügyeleti vezetése s azon rendszer, mely szerint a vallásos nevelés áthatja az iskola egész működését, határozza meg annak jellegét.

Itt sarkallik ama veszély, mely Kassán, az iskolák elközösítése által, az 17169 katolikusból álló többséget fenyegeti. Az, hogy a 4 evang. 30 reform. 53 zsidó gyermek, és három nem kath. vallású tanító miatt a 653 katolikus gyermek nem neveltethetik a katolika hitben.

Mert annak mindenki előtt szentnek és bizonyosnak kell lennie, hogy, bármit is mondanak a dologhoz nem értők: a községi iskola nem keresztény és nem is lehet keresztény iskola. Hiszen Hoffman Pál is azért indítványozta Pesten: „hogy a hit- és erkölcstan ne legyen kötelező tantárgy.” Szilady Áron pedig: „valami általános, semmi hitfelekezeti párthoz nem kötött erkölcstan” behozatalát sürgette. S Kassán is vannak olyanok, akik azt mondják, hogy nekik cafrangnélküli káté és

bíbliánélküli vallásoktatás, azaz, nemkeresztény hitoktatás kell. Itt is vannak olyanok, akik ily képtelenségben hisznek, hogy a népiskolában valami, Isten tudja miféle, polgári erkölces oktatása elégséges. Ámde ezek nem tudják, mit beszélnek s csak a népoktatás és nevelés körüli vastag tudatlanságukat árulják el; mert, persze! olcsó módon liberaliskodni könnyű, de nehezebb a dolgokat érteni. Erre az általános vallásra, vagy polgári erkölces tanra később még visszatérünk.

Itt előbb röviden még azt bizonyítom be, miszerint maga a felekezetenélküli iskola magában véve is képtelenség. És ha valamelyik kath. iskola elközsítették, az megszűnik ugyan katolikus lenni, de meg nem szűnik felekezeti lenni. A kath. felekezeti jelleg megsemmisítették, de ehelyett az iskola más felekezeti jelleget nyer. Ugyanis: az ily közös iskolában a tanító feladata úgy tanítani, hogy tanítványai közül egy se sértessék vallásos érzületében és öntudatában. Ez pedig lehetetlenség, sőt teljes képtelenség! Mert a mióta a világ áll, sohasem létezett ember, aki magának nem képezett volna bizonyos fogalmat az Istenről és világhozzi viszonyáról. Akár helyes nézete legyen, akár helytelen, ama tény mégis tagadhatatlan, hogy az emberi szellem vágyakodik önnönmagával Isten és lényé fölött tisztába jönni. Ebből következik, hogy nem létezik tanító, aki minden vallás iránt közönyös lenne és egy bizonyos vallás iránt előszeretettel nem viseltetnék, azaz: a tanító maga sohasem lehet valóban hitfelekezetenélküli.

És ha a tanító, mint ember, nem lehet felekezetenélküli, sohasem lesz képes úgy tanítani, miszerint kivált ama tárgyakban, amelyek a vallással közel összefüggésben állanak, egészen pártatlan álláspontot foglaljon el. Akármily „liberalis szellemű” legyen is, mindig bizonyos saját egyéni felfogással fog birni a dolgokról, vagyis mindig felekezeti lesz. És képtelenség is a tanítótól azt kívánni, hogy minden felekezet iránt, azaz minden vallási tanok s intézmények iránt közönyös legyen, mert ez annyit tesz, mint követelni, hogy semmi álláspontja se legyen.

A hol tehát a kath. iskola, melynek ezer számra vannak kath. tanítványai, azért közösítették el, hogy a többi — saját iskoláikkal bíró — felekezetekhez tartozó 10—20 gyermek is az elközsített iskolába járjon, s e miatt oda több nem katolikus tanító küldetik, ez a katolikus többségre nézve mindig veszélyes; és — ha az elközsítés törvényszabta módon is történt volna meg — az ily intézkedés, a hasonlíthatatlanul nagy többség iránt, sem nem méltá-

nyos, sem nem igazságos. A katolikus szülők lelkiismereti vallásfelekezethez tartozó tanítóját meggyőződésének fogja akkor szerfelett van a katolikus többség gyermeke nem vallásos, akkor a vallás közöny könnyen átmegyén lyeztetve van az állás s teljesen meghius nevelés. Ez újra ama kassai községi iskola rosz.

Én hiszem, hogy ama kassai volt katolikus, most nek, igen jeles tanítók és még inkább fokozza szemé gyermekek vallásos meggyő minél jelesebb és vallásos lásfelkezetbeli tanító — sőt is, — annál inkább kell a keik hitét és vallását. S ez lészeti szempont is el nem ama lelki nyugtalanság követ holikus szülői szívet, a gyer méltán elfoglal, határozottan

Mert mesebeszéd az, h nitó a községi iskolában a va kozik biz ő a vallással is s e neveléshez mitsem értenek. A alkalmat nem adna, némely és viszonyban állanak. Hiszen vény 55. §-a értelmében „n taní. Már pedig hogy felelhetn hogy az Úr Jézusról és a refor e tárgyakról hitfelekezetenélk tüneményekről, személyekről, adata nemesak a tényeket elő indokait is előadni: mert enélk Ha csak félig nyilatkozik, pedig határozottan akar nyilat

resztény hitoktatás
ben hisznek, hogy
ri erkölestan okta-
szélnek s csak a
árulják el; mert,
hezebb a dolgokat
erkölestanra később

miszerint maga a
és ha valamelyik
katholikus lenni,
kezeketi jelleg meg-
zeti jelleget nyer.
úgy tanítani, hogy
letében és öntuda-
ság! Mert a mióta
nak nem képeztett
i viszonyáról. Akár
mégis tagadhatat-
önmagával Isten és
ogy nem létezik ta-
e és egy bizonyos
a tanító maga
ezetnélküli.
felekezetnélküli, so-
lt ama tárgyakban,
nak, egészen pártat-
alisszellemű-
fogással fog birni e
éptelenség is a tani-
t, azaz minden val-
gyen, mert ez annyit
ntja se legyen.
ezer számra vannak
a többi — saját is-
gyermek is az elközö-
em katolikus tanító
indig veszélyes; és —
ent volna meg — az ily
íránt, sem nem méltá-

nyos, sem nem igazságos. Az ily iskola meg nem nyugtathatja a
katholikus szülők lelkiismeretét. Mert vagy vallásos az ily más
vallásfelekezethez tartozó tanító, vagy nem vallásos. Ha vallásos:
saját meggyőződésének fog a többi vallástanok felett előnyt adni s
akkor szerfelett van veszélyeztetve a katholi-
kus többség gyermekeinek vallása. Ha pedig a tanító
nem vallásos, akkor a vallástalanság, vagy legalább a vallás iránti
közöny könnyen átmegy a gyermekekre s ezáltal veszé-
lyeztetve van az állam és a társadalom érdeke,
s teljesen meghiusul, az iskola főcélja, a nép-
nevelés. Ez újra ama következtetésre vezet, hogy az ily köz-
ségi iskola rossz.

Én hiszem, hogy ama nemkatholikus tanító urak, akik a
kassai volt katolikus, most községi iskolában tanítói tisztet visel-
nek, igen jeles tanítók és kitűnő vallásos emberek; de éppen ez
még inkább fokozza szememben a veszélyt, mely a katolikus
gyermekek vallásos meggyőződését ez iskolában fenyegeti. Mert
minél jelesebb és vallásosabb, a maga nemében, az ily más val-
lásfelekezetbeli tanító — sőt ha az maga Luther, vagy Calvin volna
is, — annál inkább kell a katolikus szülőknek félteniök gyerme-
keik hitét és vallását. S ez oka annak, hogy — ha már a neve-
lészeti szempont is el nem ítelné a felekezetnélküli iskolát — ez
ama lelki nyugtalanság következtében, mely minden jóra való ka-
tholikus szülői szívet, a gyermekek vallásos meggyőződése miatt
méltán elfoglal, határozottan rossz és kárhóztatandó.

Mert mesebeszéd az, hogy az ily más vallásfelekezetbeli ta-
nító a községi iskolában a vallással éppen nem foglalkozik. Foglal-
kozik biz ő a vallással is s ezt csak azok tagadhatják, akik a nép-
neveléshez mitsem értenek. Alig van a népiskolában tantárgy, mely
alkalmat nem adna, némely észrevételeket tenni, melyek a vallással
viszonyban állanak. Hiszen még az elemi iskolában is kell a tör-
vény 55. §-a értelmében „némi általános és hazai történetet“ tani-
tani. Már pedig hogy felelhetne meg a tanító e kötelességnek anélkül,
hogy az Úr Jézusról és a reformatióról szóljon? És vajjon, hogy fog
e tárgyakról hitfelekezetnélkülileg szólni? Midőn ily történeti
tüneményekről, személyekről, vagy tényekről beszél, a tanító fel-
adata nemcsak a tényeket elősorolni, hanem azok összefüggését s
indokait is előadni: mert enélkül lehetetlen a helyes történetelőadás.
Ha csak félig nyilatkozik, akkor mindenkit megsért. Ha
pedig határozottan akar nyilatkozni pl. ama vizályos eseményekről,

melyekkel nálunk a hitujítás járt: kinek adjon igazat? Ha azoknak ad igazat, akik nemesak lényegtelen változtatást kívántak, hanem a kath. egyház alapigazságait akarták megmásítani, akkor megsérti a katolikusokat; ha azt mondja, hogy a hitujítók túlméntek a helyes határokon, szakítottak a katolikusokkal s ok nélkül okoztak annyi vérontást, akkor megsérti a protestánsokat. Hát mit mondjon? Semmit? — Akkor majd kérdezik a kis tanítványok. Mit felel? — És ha nem kérdezik? — már ez maga is annak jele, hogy az iskola rosz. Vagy pedig maguk között vitáznak majd a gyermekek: — ez aztán fogja előmozdítani a vallásos békét!!

És Jézus Krisztusról hogyan fog majd beszélni a tanító oly iskolában, melyben katolikus, protestáns és zsidó gyermek van? Ha Krisztus urunkat Istenfiának mondja, mit szólnak majd ahhoz a zsidósülők, akiknek elődjei eszerint az Istenfia megölőinek bélyegeztetnek? Ha pedig csak merő embernek mondja: megtámadja a keresztény gyermekek hitét!

És száz más ily dolog van, melyekről szoltában a tanító, akarva, nem akarva, kénytelen vallásos nézeteit nyilvánítani s vagy az egyik, vagy a másik rész hitét sérteni. Ezért a közös iskola nem áldás, hanem szerenésatlenség; nem mozdítja elő a vallási békét, hanem felbontja azt s a jövőre nézve nehéz válságok csiráit rejti végteljes méhében.

Keresztény népnél a közös iskola nem tarthatja magát sokáig. Ezt mutatja Amerika és Németalföld, ahol a szülők a legnagyobb áldozatokkal állítanak fel felekezeti iskolákat, nehogy gyermekeiket a hitfelekezeten kívüli iskolákba küldeni kényszerüljenek. Mert a felekezeten kívüli iskolák tulajdonképpen „vallás nélküli” iskolák. Ezekről így szólt Pourtalés l. Napoleon minisztere a francia törvényhozó testületben: „Hallgassuk meg” — úgy mond — „mindama tiszteletre méltó polgárok szavait, akik a departementi gyűlésekben ama dolgokról nyilatkoztak, a melyek tíz év óta szemök láttára végbe mennek.

Ideje, mondják, hogy az elméletek a tényekkel szemközt elhallgassanak. Nincs, nem létezik tanítás nevelés nélkül, és nincs nevelés erkölestán és hit nélkül. A tanítók a pusztában tanítottak, mivel ama oktalanság követtetett el, hogy proklamáltatott, miszerint az iskolában nem kell a vallásról szólni. Onnan jött, hogy e tíz év óta a népiskolák nem mutatnak fel sommi eredményt, miután minden nevelésnél a vallást kell alapul venni. Az ifjuság most

a legkártékonyabb különbözi az Istenség és jogtalanságát; o barbársága, onnan van az eltanítást, avval hasonlítja össze, hogy ne jajgasson ama sorszedékre várakozik.” — Ang nélküli iskolákat behozni, o lekezeti iskolákat megtartó felekezeten kívüli iskolák ellen semmint gyermekeimet fe bizzam.”

Poroszországban pedig lai rendszabályokat hirdetett vassuk: „Tudomásomra jött, a tanítók vásár- és ünnep teljesen nem jelennek meg. tók kötelezvék tan ségnek, mint az ele meretében kiképezn csak tanítványok, ha niók, következőleg szülők előtt jó péld hiszem, egy véleményen les séges. tekintettel a tanítók szabályokhoz folyamodnom.

Tehát az egész világo elismertetik, miszerint a ne pedig vallásosan ne

Ilyen vallásos nevelést lában nem nyerhet, tehát jól vezetett felekezeti iskola.

Itt az ideje néhány röv lanok által emlegetett valami nek, szerintök, a községi isko Senki sem szereti ma tartatni. A vallás legnagyobb akik nem hisznek másban, r

igazat? Ha azoknak
tást kívántak, hanem
sitani, akkor megsérti
hitujitók túlméntek a
al s ok nélkül okoztak
at. Hát mit mondjon?
ványok. Mit felel? —
annak jele, hogy az
k majd a gyermekek:
tét!!

beszélni a tanító oly
zsidó gyermek van?
t szólnak majd ahhoz
tenfia megölőinek bé-
mondja: megtámadja

szoltában a tanító,
it nyilvánítani s vagy
Ezért a közös iskola
mozdítja elő a vallási
nehéz válságok csiráit

iskola nem tart-
merika és Németalföld,
állítanak fel felekezeti
tnélküli iskolákba kül-
iskolák tulajdonképen
zólott Pourtalés I. Na-
stületben: „Hallgassuk
méltó polgárok szavait,
lgokról nyilatkoztak, a
nnek.

tényekkel szemközt el-
tanítás nevelés
estan és hit nél-
vel ama oktalanság kö-
int az iskolában
nan jött, hogy e tíz év
mi eredményt, miután
enni. Az ifjúság most

a legkártékonyabb befolyásoknak hódol; nél-
külözi az Istenség fogalmát, valamint a jog
és jogtalanságát; onnan van az erkölcsök elvadulása és
barbársága, onnan van az elvadult nép. Hogyha valaki a mostani
tanítást, avval hasonlítja össze a minőnek lennie kellene, lehetetlen,
hogy ne jajgasson ama sors fölött, amely a mostani s jövő nem-
zedékre várakozik.“ — Angliában is akarták némelyek a „vallás-
nélküli“ iskolákat behozni, de a józanul gondolkodó angolok a fe-
lekezeti iskolákat megtartották. Ez alkalommal Sir Northcote, a
felekezetenélküli iskolák ellen kelvén, azt mondá: „Inkább meghalok,
semmint gyermekeimet felekezetenélküli iskolákra és tanítókra
bizzam.“

Poroszországban pedig 1863-ban a közoktatás ministere isko-
lai rendszabályokat hirdetett ki, melyek bevezető sorában ezt ol-
vassuk: „Tudomásomra jött, hogy sok helyen, különösen városokban
a tanítók vásár- és ünnepnapokon vagy igen rendetlenül, vagy
teljesen nem jelennek meg az isteni szolgálaton, pedig a tani-
tók kötelezvék tanítványaikat a keresztény-
ségnek, mint az elemi oktatás főtárgyának, is-
meretében kiképezni, és mivel ugyanőket nem-
csak tanítaniok, hanem keresztényileg nevel-
niök, következésképp a gyermekek, valamint a
szülők előtt jó példával előmennieök is kell:
hiszem, egy véleményen leszek velem, miszerint föltöbb szük-
séges, tekintettel a tanítók által emelt panaszokra, hathatós rend-
szabályokhoz folyamodnom. stb.“

Tehát az egész világon, minden józanul gondolkodók által
elismertetik, miszerint a népiskolában a gyermekeket nevelni és
pedig vallásosan nevelni kell.

Ilyen vallásos nevelést a gyermek a felekezetenélküli népisko-
lában nem nyerhet, tehát az ilyen iskola — rosszabb, mint a
jól vezetett felekezeti iskola.

Itt az ideje néhány rövid észrevételt tennünk a némely tudat-
lanok által emlegetett valami „általános vallás“-ról, mely-
nek, szerintök, a községi iskolákban taníttatnia kellene.

Senki sem szereti magát a vallás ellenségének
tartatni. A vallás legnagyobb ellenei is, ama gögös emberek,
akik nem hisznek másban, mint abban, hogy ők a világ

legbölesebb és legjobb emberei, azzal ámitják önmagukat és másokat, hogy a „vallás” szót örökké nyelvökön hordják s minden alkalommal dicsekesznek „vallásukkal.” Ez onnan van, mivel oly roppant nagy a vallás hatalma az emberek felett, hogy annak ellenségei is kénytelenek, kölcsönzött tekintélyök megőrzésére, a vallást legalább — köpenyül használni!

De az üres phrázis uralma sehol sem oly undorító és veszélyes, mint éppen a vallás dolgában, mivel itt az emberiség legfőbb javairól van szó, és biztosságra s világosságra a vallás kérdésében leginkább van szükségünk. És az emberek mégis talán sehol sem élnek annyira vissza a nyelvvel, hogy rejtett gondolataikat és ellenséges érzelmeiket elpalástolhassák, mint éppen a vallás emlegetésénél.

Azt mondják: „Igen, vallással minden embernek kell bírnia s annyiban az iskolának is vallásra van szüksége. De a vallás — nem felekezet. Van oly vallás is, mely általános emberi vallás, mely kizárja a felekezeti szűkkeblűséget; oly vallás, mely nincs kötve semmi egyházhoz, semmi külső megvalláshoz.”

Alkalmasint ilyen lesz ama vallás is, mely szemei előtt lebeghetett annak, aki az 1868-iki 38-ik t. cikk közösiségi szakaszait kigondolta; ilyen „általános vallás” lebeg alkalmasint azok szemei előtt is, akik az iskolákat elközzösítik, legalább előttem is nyilatkozott már egyvalaki, hogy neki „cafrangnélküli” katekizmus és emberi vallás kell, s egy kassai lapban is olvastuk már, hogy az iskolában „polgári erkölestán”-t kell tanítani. Persze! ama bizonyos valaki, aki emberi vallást akar, azt hitte, hogy valami rettenetes böles dolgot mondott avval s szegénynek eszébe sem jutott gyanítani is, hogy ezáltal szörnyű badarságot állított: mert hiszen a vallás éppen az, ami Istenhez való viszonyainkra vonatkozik s hit által az ő és törvényeinek megismerésére vezet s mint ilyen nem lehet emberi, hanem isteninek kell lennie. — A mi pedig a polgári erkölestán illeti, nem tudjuk, hogy ama kassai lap, miféle polgári erkölestán értett. Mert — úgy látszik — ily polgári erkölestán többféle is létezik. Így pl. a régi Spartában a polgári erkölestánhoz tartozott: kegyetlennek lenni a messzeniek iránt; Eurotas folyóba fojtani a gyengébbeknek látszó gyermeküket, ügyesen tudni lopni stb. A pogány-római erkölestánhoz tartozott: házasságtöréseket, gyilkosságokat, öngyilkosságokat elkövetni, a bántalmakat meg nem bocsátani s az ellenségeket halálig üldözni. Némely afrikai s ausztráliai törzseknel

a polgári erkölestánhoz tartozott: enni. A közép-amerikai indiánsok szülöket — agyonütni. A görögöknek erkölestána parancs volt: a polgárokat ezer számba — kömmün, polgári erkölestán gatta Páris városát és gyilkos polgári erkölestána van ama helyről megugrott, és más azokról hiszékeny publikumot, központosítottak stb. stb. — Nem tudom polgári erkölestán alatt! S nem is tudok magamnak mást mondani erkölestán, melynek egyes részletei ugyan az Isten által belénk vannak vetve, pedig az istenileg kinyilatkoztatott.

Igen! de ehhez már valaminek megvallása és vallásos cselekedete sem lehet. Egy oly általános erkölestán nélküli vallás — gondolom sem katolikus, sem protestáns, sem mohamedán sem pogány. — A gadólagos és semmi megvallás, akkor nem lehet erkölestán, olyan, valóságnak is kell lennie, lehet egy oly általános vallás.

Azt mondják: az ilyen erkölestánból azt, ami azokból ..... Talán az egyes részletei és azt mondja: „Én nem hiszek”. — Azután más kérdés: Istenről? Élő és személyes Isten? Erre másként felel a pogány a pantheista. Mindegyik megvégtére nem marad egyéb, mint sugallja, miszerint van valami határozatlan érzettel nemzedék.

Ha pedig ezen határozatlanságról, akkor minden embernek, akkor újra nem lesz „vallás”

a polgári erkölestanhoz tartozik: az ellenségeket megnyúzni s megenni. A közép-amerikai indianoknál pedig polgári erkölcs: az elagott szülőket — agyonütni. Az 1789-iki francia forradalom polgárainak erkölestana parancsolta, az egy Istenben hívő és ártatlan polgárokat ezer számra — lenyakazni. Az 1870-ik évi francia kommün, polgári erkölestana szerint — petroleummal felgyújtogatta Páris városát és gyilkolta az ártatlan embereket. És más polgári erkölestana van ama Bodnárnak, aki a kassai megyeházából megnagrott, és más azoknak, akik a szédelgések által csalták a hiszékeny publikumot, közpénzeket sikkasztottak, váltókat hamisítottak stb. stb. — Nem tudom hát: miféle erkölestan értetik a polgári erkölestan alatt! S megvallom, hogy papi bornírságomban nem is tudok magamnak más erkölestant képzelni — mint vallásos erkölestant, melynek egyes szabályait az erkölestanárok, részint ugyan az Isten által belénk oltott természeti törvényből, részint pedig az istenileg kinyilatkoztatott törvényből leszármaztatják.

Igen! de ehhez már vallás kell. Vallást pedig, annak külső megvallása és vallásos cselekmények végrehajtása nélkül képzelni sem lehet. Egy oly általános, azaz felekezetlen és külső cselekedetnélküli vallás — gondolom — olyanféle vallás volna, mely sem katolikus, sem protestans, sem keresztény, sem zsidó, sem mohamedán sem pogány. — Ebből azt látjuk, hogy ez csupa tagadólágos és semmi meghatározott valóság nincs benne. De ha vallás, akkor nem lehet csupa merő tagadás, hanem, amilyen olyan, valóságnak is kell benne lennie. Már mi „valóság” is lehet egy oly általános vallásban?

Azt mondják: az ily „általános vallásba” át kell venni minden vallásból azt, ami azokban „közös” van. De mi ez a közös?! ..... Talán az egyes Istenben való hit? Akkor jó a pogány és azt mondja: „Én nem egyben, én száz, vagy ezer Istenben hiszek”. — Azután más kérdés következik, pl: „Mit hiszel Istenről? Élő és személyes-e az Isten? egy vagy több személyben?” Erre másként felel a keresztény másként, a zsidó, a török, a pantheista. Mindegyik megtagad valamit, úgy hogy az egészből végtére nem marad egyéb, mint az, hogy valami titkos érzetünk sugallja, miszerint van valami magasabb mifelettünk. Ezen határozatlan érzettel nemzedéket nevelni nem lehet.

Ha pedig ezen határozatlan „valami”-nél maradni nem akarunk, akkor minden ember alkot maga magának más vallást, s akkor újra nem lesz „vallás felekezet nélkül”; hanem ahány em-

ber, annyi felekezet. Akkor aztán nem lenne ugyan rendes egyház, hanem lenne ahány ház, annyi rendetlenség is. Gyönyörű állapot is volna az, ha minden néptanító maga és tanítványai számára külön „általános” vallást gyártana! Alkalmasint találkoznék oly okos gyerek is, aki ilyen kérdést is kockáztatna: „Kérem, Tanító úr! miért tartozom én azt elhinni, amit Ön mint általános vallást hirdet?” Kinek tekintélyére hivatkoznék akkor a tanító ur?

Általános vallás csak Isten által kijelentett vallás lehet s külső vallásos cselekedet nélkül vallás nem létezhetik. Mihelyt pedig valaki külsőleg megmutatja vallását, akár szóval, akár cselekedettel, már is valamely felekezet tagjának lenni vallja magát. A vallás tehát felekezet nélkül — képtelenség. Hiszen a szabadkőmives urak is, akik „az általános vallás” elvét fölaltálták, nemcsak hogy felekezetekre oszlanak magok is, de bizonyos külső jelvényeket is használnak s bizonyos szertartásos cselekedeteket visznek véghez. A szabadkőmiveseknek is van hierarchiájuk, vannak bizonyos szertartásaik, tanaik, törvényeik stb. Úgy hogy ők a társadalomban más társadalmat, és a létező hitfelekezetek között, egy új felekezetet alkotnak.

„Általános vallásoktatás” tehát nem létezik, mert minden oktatáshoz bizonyos meghatározott tételek szükségesek; tehát a vallásos oktatáshoz és neveléshez is szükségesek bizonyos meghatározott igazságok és vallásos cselekmények, melyek nélkül a vallásos nevelés teljesen lehetetlen.

Ha tehát a felekezeti vallásoktatás az iskolából kizáratik, az ily iskolának le kell mondania minden vallásos oktatásról és nevelésről, a hitoktatást egészen be kell szüntetnie, a vallásos nevelést egészen elvetnie, s ezzel aztán megszűnik a **népiskola népnevelő intézet lenni**, s célját végkép tévesztvén, meg nem érdemli, hogy csak egy garast is költsenek rá.

A közös népiskolák ily képtelenségekre vezetnek s végeredményekben a társadalomra s a házira nézve is hátrányosak.

Magyarországban, sok egyéb között, az iskolai ügyet is kellett rendezni. E célból alkottatott az 1868-iki 38-ik t. cikk. De e törvény úgy rendezte a népiskolát, hogy a már meglevő bajokhoz még számtalan másokat idézett elő, s ahelyett hogy a népnevelést,

minden tekintetben, elősegítet-
aink véleménye szerint is —

E törvénnyel is úgy-
göbe épített, rettenetesen li-
pillanatban szörnyen megb-
ményeikből tengernyi áldás-
boldogságban a várt eredm-
belátni, hogy ez a törvény
segítené teljes biztossággal a
dályozza.

Innen van, hogy az o-
vény revisióját s a legilleté-
hogy rossz s nem nekünk va-
dig tudjuk, hogy ritkán járna
vény szerzője szerette Sváje-
álmodozott „Helvetia hótaka-
dennapi élet egyhangú róná-
ban jónak látszik, nem
ban is jó.

Magyarországnak adot-
t. cikk nem üdvös, és ne-
ban, az országra nézve h-
győződve, hogy e törvényt
módosítani is kell.

Magyarország bővelke-
válik előnyére, hanem kár-
jelen európai viszonyok köz-
esirait hordja méhében. Mag-
Magyar, német, tót, szerb,
jó darab mozaikot, melyet
anyag van elég. Viszálkodas-
zájárul a vallások különféle-
tek, melyek kölcsönös surló-
1868-iki 38-ik t. cikk, a fele-
talanságával, a községi isko-
s elközösítési boldogtalan ir-
keit sértő intézkedéseivel, m-
lakóinak $\frac{3}{10}$ -öd részét meghala-
leginkább elterjedett, és az é-

minden tekintetben, elősegítette volna, azt — legjelesebb tanférfiaink véleménye szerint is — hátráltatja.

E törvénnyel is úgy jártunk meg, mint több más, a levegőbe épített, rettenetesen liberalis intézményeinkkel, melyeket első pillanatban szörnyen megbámultunk, egekig magasztaltunk, eredményeikből tengernyi áldásokat vártunk s nyakig úsztunk már a boldogságban a várt eredmények felett; — de csakhamar kezdtük belátni, hogy ez a törvény is olyan áldás, mely nem hogy elősegítene teljes biztossággal a népnevelést, azt legtöbb esetben akadályozza.

Innen van, hogy az ország minden részéről sürgetik e törvény revisióját s a legilletékesebb férfiak is azt mondják már róla, hogy rossz s nem nekünk való. Költő volta szerzője, a költőkről pedig tudjuk, hogy ritkán járnak az élet prózai, de biztos utain. E törvény szerzője szerette Sváje havasait s a Duna és Tisza között is álmódzott „Helvetia hótakart tetőin“. Pedig mi itt csak a mindennapi élet egyhangú rónáin járunk és mozgunk. És ami Svájében jónak látszik, nem következik, hogy ez Magyarországon is jó.

Magyarországnak adott viszonyai között az 1868-iki 38-ik t. cikk nem üdvös, és nem áldásos; sőt, jelen fogalmazásában, az országra nézve határozottan káros. S én meg vagyok győződve, hogy e törvényt nemsokára módosítani fogják, mert azt módosítani is kell.

Magyarország bővelkedik abban, ami egy országnak sem válik előnyére, hanem kárára van; ami nem erősíti, hanem, a jelen európai viszonyok között, gyengíti az országot és a feloszlás esirait hordja méhében. Magyarországnak van nemzetiségi kérdése. Magyar, német, tót, szerb, horvát, vend, oláh, orosz képezi ama jó darab mozaikot, melyet magyarbirodalomnak nevezünk. Gyűanyag van elég. Viszálkodásra, egyenetlenségre ok van elég. Hozzájárul a vallások különfélesége. Ennekelőtte is felmerültek esetek, melyek kölesönös surlódásokra adtak alkalmat. Most pedig az 1868-iki 38-ik t. cikk, a felekezeti iskolák iránti nyilvános igazságtalanságával, a községi iskolák iránti határozott kedvezményeivel s elközösítési boldogtalan irányával, a család és felekezetek érdekeit sértő intézkedéseivel, melyeknek legnagyobb súlya az ország lakóinak $\frac{3}{10}$ -öd részét meghaladó, az ország legszegényebb felvidékén leginkább elterjedett, és az élet legnagyobb terheivel küzdő katho-

likusokat nyomja, még szaporítja a bajokat. E törvényeikk, most a honpolgárok közt a villongásokat állandósítja.

Magyarország tót nemzetisége nagyobbára szegényebb sorsu katolikusokból áll. E nemzetiséget újabb időben csak a katolikus együvértartartozás köteléke tartotta és tartja a magyar összhaza szeretetében és integritásának határai között. E tót nemzetiség 4 millio, nagyobbára munkás, ügyes, békeszerető, becsületes emberből áll. E négy millio ember legnagyobb része, még az utóbbi időkben is rokonszenvezett a magyar elemmel és rokonszenvez most is: mert a hazafias kath. papság ápolta és ápolja bennök e hazafias érzelmeket. Talán emlékeznek önök még a Hurbánokra s némely újabb időbeli felvidéki nevekre és eseményekre! Tudva lesz talán önök előtt az is, hogy némely nem kath. tót papok és a felvidéki nem kath. tót nép egy része nem magyar nemzeti érzelműek többé. Amiket itt elmondottam, ezek nem csupán csak egyéni, az eseményekből meritett, észleléseim következtetései: én ilyen s hasonló észrevételeket, néhány évvel ezelőtt, egy magas állású kormányférfiu szájából is hallottam, épen a közoktatási ministeriumban.

Az 1868-iki 38-ik t. cikk, közösítési törekvéseivel, az iskolákat kath. vallási jellegüktől megfosztván s a rationalistico — kosmopolitikus közszellem ébresztését és elterjedését, a katolikusok között is, elősegítvén, károsan hat a felvidéki kath. népre. Először azért, mivel a hazafias érzelmű kath. nemzedéket a kevésbbé hazafias érzelműekkel szorosabb érintkezésbe s szellemi közösségbe hozza. Másodszor pedig azért, mivel a kath. népben is a vallásos érzelmet csökkentti és az uralkodó magyar elem ellen elkeseredést s gyűlöletet szül, s a magyar hazafias érzelmeket a népben ápoló kath. papság tekintélyét kisebbiti.

Szerencsétlen e törvény elkösösítési szelleme hazánkra nézve azért is, mivel, ha szigorúan végrehajtnék, az országot pénzügyi „krach“-ba döntené. Magyarországnak, mint államnak nincs annyi pénze, hogy e törvényt végrehajthassa. Ki van számítva, hogy a népiskolák e törvény értelmében való rendbehozása, a néptanítók díjazása — hogy ezek is fáradságukhoz illően elláttassanak — nagyobb pénzösszeget igényel, mint Magyarországnak összes hadibudgetje. Nem azt akarom én itt mondani, hogy talán a hadsereg szükségesebb, mint az iskola és a tanító. Sőt inkább azt mondom: föl kell virágoztatni a népnevelést minden helyen és minden kivihető mó-

don. De ha az állam — e t akarja közösíteni, okvetlenül kezni be. Hiszen tudvalevő elégséges az iskolák fántar segélyére szorul: honnan fog pénzt teremteni, hogy a törvényt segélyezze? — Aztán az mely a már adókkal úgy is valy utalványozott Tréfort k lai célokra 135000 frtot, ez

Honnan fogja venni az iskolák segélyezésére? Való ezen elkösösítéseket erőszak mely a felekezetek, iskolák lokra oly bőven csörgedez. adatokból meritve, állíthatjuk fordítottak a katolikusok pedig külön 8300 frtot, úgy melyek iskolai építkezésekre és a munka értékét is szám és Zemplén megyékben a k lai szükségekre 200,000

Lassan tehát az iskolák is, rendbe fognának jönni. F hoztak iskolai törvényt, s e életbe léptetve: mert e nagy fejében öt milliárdot fizetni, hogy a népoktatási törvényt magyarországi nagy finanetel az országot deficit-ek nélkül kiadásokat igénylő népnevelés

De más tekintetből is ki Ugyanis, miután az elkösösít nek természetszerűleg idegenk ban és falúhelyeken, nem le iskolai szereket alakí zonyítja: miszerint az elkösösí nak be az iskola vezetésébe, alkalmatlanok. Ebből nem es oktatás ügyére.

törvényeikk, most

a szegényebb sorsu
időben csak a
éke tartotta és
en és integritá-
millio, nagybárá
ól áll. E négy mil-
őkben is rokonszen-
st is: mert a ha-
bennök e haza-
né a Hurbánokra
seményekre! Tudva
em kath. tót pa-
egy része nem
ket itt elmondottam,
l meritett, észlelé-
leket, néhány évvel
ól is hallottam,

seivel, az iskolákat
nalistico — kosmo-
a katolikusok kö-
th. népre. Először
et a kevésbé ha-
zellemi közösségbe
épben is a vallásos
ellen elkeseredést
ket a népben ápoló

ne hazánkra nézve
országot pénzügyi
amnak nincs annyi
n számítva, hogy a
ozása, a néptanítók
elláttassanak — na-
ágnak összes hadi-
ry talán a hadsereg
bb azt mondom: föl
minden kivihető mó-

don. De ha az állam — e törvény értelmében — az iskolákat el akarja közzéadni, okvetlenül finanszírozni kell abból következni be. Hiszen tudvalevő dolog, hogy az 5%-os iskolai adó nem elégséges az iskolák fentartására. Minden közös iskola az állam segélyére szorul: honnan fog a tönkre jutott Magyarország annyi pénzt teremteni, hogy a törvény szellemében elközzésítendő iskolákat segélyezze? — Aztán az 5%-os adó is szintén csak adó bizony, mely a már adókkal úgy is eléggé terhelt népet sújtja. Csak tavaly utalványozott Tréfort közoktatási miniszter Budapestnek, iskolai célokra 135000 forintot, ez évben pedig ismét 150000 forintot.

Honnan fogja venni az ország az óriási összegeket, a közzégi iskolák segélyezésére? Valóban! pénzügyi tekintetből sem tanácsos ezen elközzésítéseket erőszakolni, és ezáltal apasztani ama forrást, mely a felekezetek, iskolák iránti, kegyeletéből, a népnevelési célokra oly bőven csörgedez. A kassai egyházmegyében pl. hiteles adatokból merítve, állíthatjuk, 1868 óta csak iskolai építkezésekre fordítottak a katolikusok 128000 forintot; iskolai berendezésekre pedig külön 8300 forintot, úgy, hogy ha a fönnebbi összegekhez, melyek iskolai építkezésekre fordítottak, még a nyers anyagok és a munka értékét is számítjuk, hat év alatt csak Abauj, Sáros és Zemplén megyékben a katolikusok csak rendkívüli iskolai szükségekre 200,000 forintnál többet adtak ki.

Lassan tehát az iskolák, elközzésítési erőszakoskodások nélkül is, rendbe fognának jönni. Franciaországban körülbelül 60 év előtt hoztak iskolai törvényt, s e törvény ott még most sincs teljesen életbe léptetve: mert e nagy nemzetnek, mely képes volt hadisarc fejében öt milliárdot fizetni, 60 év óta még nem volt annyi pénze, hogy a népoktatási törvényt teljesen életbe léptethette volna. A magyarországi nagy finanszírozási hiányok pedig, akik 7 évig sem tudták az országot deficit-ek nélkül vezetni, azt hiszik, hogy a roppant kiadásokat igénylő népnevelési ügyet egyszerre lehet rendbehozni.

De más tekintetből is kivihetetlen e törvény Magyarországon. Ugyanis, miután az elközzésített iskoláktól nagyjából a lelkészeknek természetesen idegenkedniük kell, főképen apróbb városokban és falúhelyeken, nem lehet kellő képességgel bíró iskolaszékeket alakítani. A tapasztalás eddig is az bizonyítja: miszerint az elközzésítés után, sokhelyütt, oly elemek folynak be az iskola vezetésébe, melyek e nagyfontosságú célra egészen alkalmatlanok. Ebből nem csekély kár következik magára a népoktatás ügyére.

Végre még egy rendkívül nagyfontosságú ok harcol a népiskola elközösítése és az állam kezébe való teljes kiszolgáltatása ellen. Nem csak mi katolikusok, de a legjelesebb jogtudósok és népnevelők is velünk együtt tagadják azt, hogy az államnak föltétlen joga lenne a népiskolához. A népiskola a családé és az egyházé, mert e két tényezőnek jogköréhez tartozik a gyermekeket nevelni és az állam köteles a szülőket s az egyházat e tekintetben istápolni, nem pedig azokat akár jogaiktól megfosztani, akár azokban csak korlátozni is. Mert a népiskola feladata nemcsak az oktatás, de a nevelés is: az állam pedig önállóan nevelni nem képes, hanem kénytelen ezt mindig a családnál meghagyni. Minthogy pedig a családok mindig bizonyos vallásnak hívei, melynek elvei szerint saját gyermekeiket nevelni óhajtják: ezekből az egyháznak joga is a nevelésbe kétségsébe sem vonható. Az állam a népiskoláknál nem is követelhet magának felügyeleti jognál egyebet. Hanem igenis tartozik minden egyes s erkölcsi személynek jogait minden támadás ellen megvédeni, a személy, vagyon és becsület biztonságát föntartani s az alattvalók egymásközi békéjét biztosítani. Vannak bizonyos jogok, melyek már az állam keletkezése előtt léteztek s az államtól függetlenek. Így a vallás, család, gyermeknevelés, jogaival bírt az ember, még mielőtt valamely állam keletkezett volna. Ezen jogaitól nem is foszthatja meg őt az állam. — Továbbá, a népiskola célja az embert mindennapi életre, nem pedig állami hivatalokra nevelni. Magasabb tanintézetekbe, akademiákba, egyetemekbe inkább van joga az államnak avatkozni, mert e tanintézetekből meríti közégeit, de ha az alsó népiskolákat magának önkényesen aláveti, a legtűrhetlenebb zsarnokságot követ el.

Aztán méltóztassanak megfontolni: mily veszély fenyegeti a társadalmat abból, ha az állam jogtalanul és egészen hatalmába keríti a népiskolát, főképen a parlamentarismus jelen korában, midőn minden inog, minden bizonytalan, mert minden a pártérdek szenvedélyeinek van alárendelve. A népnevelés a közjót érinti, tehát mindnyájunknak érdekében fekszik, s mindnyájunk kötelessége azt előmozdítani. Gondolhatók ugyan oly nyugodt és békés viszonyok az államban, melyek között a népnevelés saját természetes alapjain, az államhatalom által is támogatva, fejlődik és virágzásnak indul. De gondolhatók oly viszonyok is, melyekben valamely nyugtalan és felforgató párt hatalomra jutván, a népnevelést is letereli, egészséges természetadtá, alapjairól és pártérdekében kizsákmányolja. A családok összeségének, a társadalomnak, érdekében

van fiatal nemzedéke nevelés államhatalom kezében a népnevelés bizonytalanságnak van kitéve, mindegy, ha azt a család és Franciaországot. Tegnapelőtti nusi veres köztársaság, az utókor uralom és petroleum. Minder ki a népnevelést: mivé teszi mivé a kommun? Uraim! a jövője; ez nem a pártügye, következésképen nem a pártok ingatag érdekeinek kezébe pedig szolgáltatik az állam csak is a felekezeti népiskolák zsarnokságok e legnagyobbik.

Ajánlom Önöknek, méltó tárgyává tenni!

Nézzük meg már most jelenleg pedig községi népiskolák 1873-ik évi jul. 5-én Széchenyi Engelmann Gyula urakból Kassa sz. kir. város bizottságának tésből itt a következőket átvett. „Kétséget nem szenved, hogy a concordatum idején a felekezeti és pedig katolikus amennyiben azokban kizárólag szeresített tanítóval és amennyiben a katolikus felekezetűek lettek a tanítók egy többféle vallásfelekezetűek község által fentartott iskolákban nem állt izoláltan Magyarországon ez volt a szabály. A bevezetésével a vallási kérdések az államvallást, és a mint az államvallás különös előnyökben részesültek, ezt cselekedte a községek felekezet.

Az iskola törvény behatározza a város közgyűlése 2564. számú határozatlagos tulajdonát képező összeváltotta; feljogosította er

ok harcol a nép-
les kiszolgáltatása
ebb jogtudósok és
az államnak föltétlen
és az egyházé, mert
eket nevelni és az
intetben istápolni,
akár azokban csak
az oktatás, de a
nem képes, hanem
Minthogy pedig a
ynek elvei szerint
gyháznak joga is a
népiskoláknál nem
bet. Hanem igenis
gait minden táma-
esület biztonságát
biztosítani. Vannak
ése előtt léteztek s
gyermeknevelés, jo-
állam keletkezett
az állam. — To-
életre, nem pedig
ekbe, akademiákba,
kozni, mert e tan-
iskolákat magának
got követ el.
veszély fenyegeti a
egészen hatalmába
us jelen korában,
minden a pártérdek
és a közjót érinti.
ndnyájunk köteles-
nyugodt és békés
velés saját természe-
a, fejlődik és virág-
melyekben valamely
án, a népnevelést is
ártérdekében kizsák-
alomnak, érdekében

van fiatal nemzedéke nevelését és jövőjét nem kockáztatni. Az államhatalom kezében a népnevelés a legveszélyesebb hullámnak és bizonytalanságnak van kitéve: az csak akkor lehet biztos és eredménydús, ha azt a család és felekezet tartja kezében. Vegyük pl. Franciaországot. Tegnapelőtt volt legitim királyság, azután jakobinusi veres köztársaság, azután császárság. Ma rend, holnap rémuralom és petroleum. Minden hatalom saját érdekében zsákmányolja ki a népnevelést: mivé teszi azt pl. XIV. Lajos absolutismusa és mivé a kommün? Uraim! a népnevelés a társadalom jövője; ez nem a pártnak, ez az emberiségnek ügye, következésképpen nem tanácsos ezt az államhatalom és a pártok ingatag érdekeinek kezébe szolgáltatni. Az államhatalom kezébe pedig szolgáltatik az ki a népiskolák elkészítése által, s csak is a felekezeti népiskolai rendszer képes a társadalmat, a zsarnokságok e legnagyobbikától, megmenteni.

Ajánlom Önöknek, méltóztassanak ezt behatódó gondolkodásuk tárgyává tenni!

Nézzük meg már most tüzetesebben a kassai volt katolikus, jelenleg pedig községi népiskolát.

1873-ik évi jul. 5-én Szikkay Lipót, Benczur Géza, Éder Ödön, Engelmann Gyula urakból álló tanügyi bizottság jelentést tett Kassa sz. kir. város bizottságának a népiskolai ügyről, mely jelentésből itt a következőket átvesszük:

„Kétséget nem szenved, hogy 1848 előtt, és ezen év után a concordatum idejében is Kassa város elemi iskolái felekezeti és pedig katolikus jelleggel bírtak annyiban, amennyiben azokban kizárólag a kath. vallástan birt rendszeresített tanítóval és amennyiben tanítóknak csak katolikus felekezetűek lettek alkalmazva. Azon jelenség, hogy egy többféle vallásfelekezethez tartozó polgárokból alakult község által fentartott iskola felekezeti jelleggel látatott el, nem állt izoláltan Magyarországon, sőt mondhatni, hogy ez volt a szabály. A bevett vallások eszméjén nyugvó rendezése a vallási kérdéseknek önkényt teremtette meg az államvallást, és a mint az egész országot illetőleg az állam különös előnyökben részesített egy vallásfelekezetet, — épen ezt cselekedte a községekben a többségben lévő vallásfelekezet,

Az iskola törvény behozatala után 1869. július 5-én a város közgyűlése 2564. számú határozatával a város kizárólagos tulajdonát képező összes iskoláit községieknek nyilvánította; feljogosította erre a közgyűlést nemcsak az is-

kola törvény 25. §-nak világos rendelkezése, de a mivel társadalomban immár minden vitát kizáró azon közmeggyőződés, hogy a jövő polgárai oktatásának vezérlete nem az egyházakat; hanem az államot s illetőleg első sorban ennek alantós közegét: a községet illeti, és hogy nem illő és igazságtalan, miként a különféle felekezetű egyénekből álló község közös vagyonából fenntartott iskola, ezen község egy — habár többségben lévő vallásfelekezet jellegét viselje.

A városnak fentjelzett határozata a kormány által helyeslőleg vétetvén tudomásul, az, mint a törvény rendelkezésének megfelelő factum megtámadhatlanná vált mindenki előtt, ki a törvény tiszteletéről helyes fogalmakkal bír.

Nem így azonban azon irányzattal bíró egyének előtt, kik úgy látszik, a magyar törvényen kívül még más törvényeket ismernek, melyek nézetük szerint azokon felül állanak és kik a város törvényes határozata ellen a leghevesebb agitációt fejtették ki, melynek eredménye egy számos aláírással ellátott kérvény volt, melynek benyújtói a város elemi iskolának ismét előbbi felekezeti jellegével való felruházását követelték.

Az akkori városi közgyűlés — eddig valóban megmagyarázhatlan indokokból, 1870. március 10-én tartott ülésében hozott 1029. számú határozatával tisztán a városi vagyonból fenntartott s így kétségtelenül községi iskolát és annak megalakított iskolaszékét feloszlattván, a városban lakó felekezetek aránylagos segélyezését határozta el, oly bővítéssel, hogy a katolikus iskola részére az évi pénzbeli és fa járandóságból álló segélyen kívül még összes iskolai épületeit és tanszereit is ideiglenes használatul átengedte.

Ezen határozatnak köszönik lételüket a kassai katolikus elemi iskolák, melyeket ez idő szerint a város minden szükséglettel ellát ugyan, de melyekre nézve a hatóság valóban draszticus módon befolyásától megfosztatott.

Az összes tanköteles gyermekek száma	3492
kik közt fi	1919
leány	1563
Ezek közül oktatásban részesül	2352
semmi oktatásban nem részesül fiu	545
és leány	595
összesen: 1140	

gyermek.

Az oktatást élvező 6—15 éves 2352 gyermekből esik:

a) felekezeti tanodákra és pedig a római katól. tanodákra 1226,

ezekközül 130 a gymntartott magántanintézetben az ágostai felekezethez, a helvét felekezeti és az izraelita felekezetekhez tartoznak.

- b) a felekezet nélküli
- c) magán intézetek
- d) házi oktatásban

A tanítást élvező gyermekek számaránya a tisztelt bizottság, hogy a teljes gyermekek egy részét. Oly lehangoló eredményre nem jutott, melyre bizonyára sem képes a hatóság velés terén oly kirívóan kedvezőtlen aránya.

De bizonyára meg minden egyes tagja a városi tanácsnak, részesülő 1140 gyermek közül el nem helyezhető és p.

1) mert a tankönyvek legjobb esetben minden iskolájába lenne kelleni, de a pénzhiány miatt nem lehet megvenni. A költségvetésből a 9/10-része katolikus, a jelenleg fenntartott iskolákban a mennyiben egyrészt a létszámú gyermekek ből a mennyiben másrészt a mindennel a városi pénztárral szembe a szerített kétszeres megalapított eddigi helytelen esetén, az iskola dotációjára lenne emelendő sem óhajtja.

2) mert szemben a tositott összeírás alkalmával közöl 927 köve állítását, a hatóság a nem rendelkezhetik az ezek gondviselésére bizlatogatására kényszerítés.

A fentebbiek szerikérdésére határozott v

ezekközül 130 a gymnasiumra és az apácázárda által fentartott magántanintézetre;

az ágostai felekezeti iskolákra	217,
a helvét felekezeti iskolákra	28,
az izraelita felekezeti iskolákra	243.
Összesen	1714.
b) a felekezet nélküli reáltanodára	243.
c) magán intézetekre	288.
d) házi oktatásban részesül	107.
Összesen	2352.

A tanítást élvező és semmi tanításban sem részesülő gyermekek számarányának összevetéséből meggyőződhetik a tisztelt bizottság, hogy a városban létező összes tanköteles gyermekek egyharmada mi oktatást sem nyer. Oly lehangoló eredménye ez a megejtett összeírásnak, melyre bizonyára senki elkészülve nem volt, és semmi sem képes a hatóság eddigi bűnös mulasztásait a népnevelés terén oly kirívóan feltüntetni, mint a fentebbi számok kedvezőtlen aránya.

De bizonyára meg lesz győződve a tisztelt bizottság minden egyes tagja arról is, hogy a mi oktatásban sem részesülő 1140 gyermek a fenálló felekezeti tanintézetekben el nem helyezhető és pedig a következő okokból:

1) mert a tankényszer fogatosítása esetére jelenleg legjobb esetben minden gyermek csak is saját felekezetének iskolájába lenne bekényszeríthető. — Ha most figyelembe vesszük, hogy az oktatást nem élvező 1140 gyermek 9/10-része katolikus, ezeknek a katolikus iskolaszék által jelenleg fentartott iskolába való kényszerítése lehetetlen, a mennyiben egyrészt ezen iskolák a jelenlegi csekélyebb létszámú gyermekek befogadására sem elégségesek, — és a mennyiben másrészt a katolikus iskolákat jelenleg mindennel a városi pénztár látván el, a gyermekek kényszerített kétszeres megszorítása, és a jelenleg fenálló állapot eddigi helytelen felfogás további épségben tartása esetén, az iskola dotatioja is a város által kétszeres magasságra lenne emelendő, mely eset beálltát bizonyára senki sem óhajtja.

2) mert szemben azon körülménnyel, hogy a fogatosított összeírás alkalmával 1390 szülő és illetőleg gondnok közül 927 követelte a községi iskola felállítását, a hatóság a mai kor előhaladott fogalmai szerint nem rendelkezhetik annyi morális hatalommal, hogy az ezek gondviselésére bízott gyermekeket felekezeti iskolák látogatására kényszerítse.

A fentebbiek szerint tehát a tanfelügyelői átirat első kérdésére határozott válaszunk az: hogy a „kassai

fenálló hitfelekezeti iskolák a tanköteles gyermekek számához képest ki nem elégitők.

A jelentés azután ezeket tartalmazza: „Mután a törvény többször idézett 59. s illetőleg 67. §§. az 5000 lakosnál többet számláló községek kötelességeül teszi a felsőbb elemi tanintézet s illetőleg a polgári iskola felállítását; annál fogva a tanfelügyelői átiratban foglalt idevágó felhívás ellen észrevétel fel nem foroghat.

Osszefoglalom az eddigi előadottakat az 1868. évi 38. törvények, az ennek végrehajtása iránt keletkezett miniszteri rendelet és az idézett tanfelügyelői átirat alapján van szerencsénk következő javaslatainknak a t. közgyűlés elé leendő terjesztését javaslatba hozni:

1) Mondja ki a közgyűlés határozatilag, hogy az iskolai törvénynek megfelelőleg az 1140 semmi oktatásban sem részesülő gyermek tanítására f. évi október 1-től kezdve községi iskolát állít fel, ennek következményeként pedig az egyes felekezetek részére f. évi szeptember utolsó napjáig iskolai segélyezés címén kiszolgáltatott évi összegek további kifizetését beszünteti.

Ezen javaslatunk elfogadásával nemcsak a törvény rendeleteinek lesz elég téve, de azon cél is elérhető lesz, hogy a hatóság a jelenleginél csekélyebb évi kiadással minden iskolakötelezett gyermekét kellő tanításban fog részesíthetni.

Jelenleg ugyanis a város következő évi segélyben részesíti az egyes felekezeteket.

a) A római és görög katolikusoknak készpénz- és tűzifajárandóságban kiszolgáltatik . . . . . 20,036 frt. az átengedett és bérelt iskolahelyiségek évi bére

csekély számításal tesz . . . . . 2000 frt. az összes javadalmazás tehát . . . . . 22,036 frt.

Ezen összegért a katolikus felekezet összesen 723 gyermeket részesít oktatásban s így a város fizet egy gyermek tanításáért a házi pénztárból 30 frt. 50 kr.

b) az ágostai hitv. felekezet részesül 1872 frt. évi segélyben és taníttat 224 gyermeket, mihez képest a városi pénztár minden gyermek tanításához 8 frt. 40 krral járul évenként.

c) a helvét hitvallású felekezet évi segélye . . . 980 frt. tanításban részesül, pedig ezen összegért 31 gyermek és így egy gyermekért fizet a város évenként 31 frt. 61 krt.

d) végre az izraelita felekezetet a város . . . 2100 frt. évi segélyben részesíti, melyért 325 gyermek nyer oktatást, vagy is a város fizet évenként egy gyermekért 6 frt. 50 krt.

Ezen számítás az következő arány mutatkozik.
Segélyképen fizet

összesen . . . . .
mely összegért 1303 gyermekül a városnak jelenleg évenként 20 frt. 71 krt. zérletére és adminisztrációs sincs. Oly példanélküli á legesnek tartunk e rész

Ellenben a községi esetben is, ha a jelenleg gyermekhez a jelenleg fizetül 900 gyermeket hozzá létszámu gyermekeinek lunk elkészített költség gári iskola egy osztatnak . . . . . és ha a város által jelen haszonbérét hozzáadjuk n

tehát annyiba fog kerülni rosnak jelenleg 1300 gyermekbe a szó szoros értelme lása, csak a városnak a köz

2) Mondja ki a közgyűlés a középtanodai rendszer kizáró kir. reáltanoda alzó osztály polgári fitanoda felállítás gyűlés egyelőre egy polgári el, oly formán, hogy annál 1-én megnyitassák, a többi lesznek felállítandók.

3) Ezen tanodák elhelyezése ben lesz eszközrendő, melynek ennek átadott és a város fizet kel együtt a megválasztott nek átveendő.

4) Végre indítványozom a mielőbbi napirendjére az a törvény által kijelölt szövegből kérjük megalakítani.

Ezekből láthatjuk a következő

1-ör. Miszerint a tisztelt lakóközössítését, többi közt, nem élvező 1140 gyermek 1/10-

Ezen számítást az összes hitfelekezetekre alkalmazva következő arány mutatkozik:

Segélyképen fizet a város valamennyi felekezetnek összesen . . . . . 26988 frtot, mely összegért 1303 gyermek részesül tanításban s így kerül a városnak jelenleg minden egyes gyermek oktatása évenként 20 frt. 71 krba, oly tanintézeteknél, melyek vezérletére és adminisztrációjára a városnak mi beszólási joga sincs. Oly példanélküli állapot ez t. bizottság, hogy feleslegesnek tartunk e részben minden bővebb magyarázatot!

Ellenben a községi iskola felállítása folytán még azon esetben is, ha a jelenleg mi oktatásban sem részesülő 1140 gyermekhez a jelenleg felekezeti tanintézetet látogatók közül 900 gyermeket hozzá számítunk, a községi iskola 2000 létszámu gyermekeinek tanítása a 3. alatt ide zárt általunk elkészített költségvetés szerint, melyben a polgári iskola egy osztályának költségei is befoglaltatnak . . . . . 25,466 frtba és ha a város által jelenleg birt. épületek évi haszonbérét hozzáadjuk mint fentebb . . . . . 2000 frttal.

Összesen 27,466 frtba, tehát annyiba fog kerülni saját intézeteibein, mint a városnak jelenleg 1300 gyermek tanítása oly iskolában, melyekben a szó szoros értelmében mindenkinek van beleszólása, csak a városnak nem.

2) Mondja ki a közgyűlés határozatilag, hogy miután a középtanodai rendszer országos rendezéseig a helybeli kir. reáltanoda alzó osztályai jelenlegi szervezetükben egy polgári fitanoda felállítását nélkülözhetővé teszi, — a közgyűlés egyelőre egy polgári nőiskola feállítását határozza el, oly formán, hogy annak első osztálya folyó évi október 1-én megnyitassék, a többi osztályok fokozatosan évenként lesznek felállítandók.

3) Ezen tanodák elhelyezése a város iskolai épületeiben lesz eszközendő, mely a katolikus felekezettől minden ennek átadott és a város tulajdonát képező felszerelvényekkel együtt a megválasztandó városi iskolaszék által lesznek átveendőek.

4) Végre indítványozzuk, hogy tűzze ki a közgyűlés mielőbbi napirendjére az iskolaszék megválasztását, melyet a törvény által kijelölt személyeken felül 24 választott tagból kérjük megalakítani.

Ezekből láthatjuk a következőket:

1-ör. Miszerint a tisztelt tanügyi bizottság a katolikus iskolák elközsítését, többi közt, azért is ajánlotta, mivel az oktatást nem élvező 1140 gyermek $\frac{1}{10}$ -ed része katolikus, és az akkor fenn-

állott katolikus iskolaszék által az iskolába nem volt kényszeríthető. Ha tehát a kath. iskola azért közösített el, hogy az oktatást nem élvező ama gyermekek is részesüljenek az oktatás jótéteményeiben, joggal azt lehet várnunk, hogy ama 1140 gyermek jelenleg csakugyan látogassa is az iskolát.

Hasonlítsuk már most össze mindenekelőtt az ama bizottsági jelentésben foglalt gyermeklétszám részleteit az elközsítés utáni iskolákba járó gyermekek létszámával.

A bizottság jelentése szerint a létszám a következő volt 1873-ban.

Összes tankötelesek száma 3492

Ezek közül oktatásban részesül 2352

Semmi oktatásban nem részesül 1140

Az oktatást élvező 6—15 éves

2352 gyermekből, a bizottság

jelentése szerint esik 1873-ban:

a kath. tanodákra (ide véve

a gymnásiumot és az apá-

cák magán intézetet) 1226

ezekből a kath. népiskolára 1096

az ágostai felekezeti isko-

lákra 217

a helvét felekezeti isko-

lákra 28

az izraelita felekezeti isko-

lákra 243

a reáltanodára 243

magánintézetekre 288

házi oktatásban részesült 107

2352

Az elközsítés után esik
1874-ben:

a gymnásiumra 70

a községi iskolákra 744

az ágostai felekezeti isko-

lákra 222

a helv. vallásuak a közsé-

giben vannak most . . . . .

az izraelita felekezeti is-

kolákra 112

a reáltanodára 231

magánintézetekre 314

magánoktatásban vegyünk 107

polgári iskolára 45

gépészeti iskolára 15

1860

Ezen párhuzamos összeállításból méltóztatnak látni, miszerint a községi felekezetnélküli iskolákban most sokkal kevesebb gyermek részesül az oktatás jótéteményeiben, mint részesült akkor, midőn ez iskolák katolikus felekezetiek voltak. Tehát az elközsítés által, ama állítólagos legfőbb cél, t. i. az 1140, oktatásban nem részesülő gyermek, a községi iskolába való bekényszerítése sem sikerült. Mert hiszen a párhuzamos számokból láthatják Önök, hogy magában a községi iskolában is, hova most a 653 kath. gyermekkel 4 ágostai, 30 reform. és 57 izraelita gyermek jár, mind-

össze csak 744 gyermek rés-
352 gyermekkel kevesebb.
kusoké volt. E szerint teh-
mostani községi iskola ro-
felekezeti korában, s ha
1873-ban 1140 gyermek ne-
nem részesül abban 1496
a polgári iskolába járó 45
növendéket, mégis 1432 is-
a két főszámot, a: 2352-öt
mégis 492 növendék száma
volt 1873-ban, midőn még

Ezen számítás szerin-
statistikája is nevezetes vá-
vásosa 1873-ban a többsz-
szerint összesen 26,988 frt-
mek oktatása 20 frt 71 k-
bizottság előirányzata szer-
mindenesetre több adatok
létszám most csekélyebb, n-
e költség a 34—35,000 frt

Föltéve, hogy az álta-
lanul is — valami téved-
hogy a 12—15 ismétlő-is-
becsülni: még ez esetben
az oktatás jótéteményeiben,

Itt kénytelen vagyok
általam kimutatott számok
kéletesen alaposak, amenny-
napra változnak — a ta-
stroma sem kifogástalan. M-
az 1857 és 1858-ik év-
számszerint 500—600,
tankötelesek. Továb-
alkalmasint a sziva-
lusi gyermek is, kiku-
szivar-gyárban iskol-

2-or. A bizottság hiva-
mával 1390 szülő s illetőleg
ségi iskola felállítását. El-

volt kényszerít-
l, hogy az okta-
z oktatás jótéte-
1140 gyermek

z ama bizottsági
elkészítés utáni

z volt 1873-ban.

3492

2352

1140

ítés után esik

a 70

akra 744

elekezeti isko-

. 222

uak a közsé-

t most . . .

elekezeti is-

. 112

a 231

ekre 314

ban vegyünk 107

ra 45

olára 15

1860

ak látni, miszerint

tal kevesebb gyer-

t részesült akkor,

Tehát az elközi-

40, oktatásban nem

ekényszerítése sem

61 láthatják Önök,

at a 653 kath. gyer-

gyermek jár, mind-

össze csak 744 gyermek részesül az oktatás jótéteményében; tehát 352 gyermekkel kevesebb, mint akkor, midőn ez iskola a katholi-
kusoké volt. E szerint tehát a gyermekek létszámára nézve is a
mostani községi iskola rosszabb, mint a milyen volt katolikus
felekezeti korában, s ha a tanügyi bizottsági előadás szerint
1873-ban 1140 gyermek nem részesült oktatásban, most 1874-ben
nem részesül abban 1496 gyermek. Vagy ha levonjuk e számból
a polgári iskolába járó 45 és a gépészetibe járó 15, összesen 60
növendéket, mégis 1432 iskolázatlan gyermek marad. Vagy ha csak
a két főszámot, a: 2352-öt és 1860-at is összehasonlítjuk, 1874-ben
mégis 492 növendék számmal rosszabb a népnevelés állapota, mint
volt 1873-ban, midőn még katolikus iskoláink voltak.

Ezen számítás szerint a tanügyi bizottságnak költségvetési
statistikája is nevezetes változást szenved. Mert ha Kassa sz. kir.
vásosa 1873-ban a többször tisztelt tanügyi bizottság jelentése
szerint összesen 26,988 frtot adott ki s ebből minden egyes gyer-
mek oktatása 20 frt 71 krba került: most midőn ugyancsak e
bizottság előirányzata szerint 27,466 forint költetik az iskolára,
mindenesetre több adatik ki minden egyes gyermekért, mivel a
létszám most csekélyebb, mint 1873-ban volt. E folyó évben pedig
e költség a 34—35,000 frtnyi összeget fogja elérni.

Föltéve, hogy az általam közlött számkimutatásba — akarat-
lanul is — valami tévedés csúszott volna be; föltéve továbbá,
hogy a 12—15 ismétlő-iskolás gyermek számát 300-ra lehetne
becsülni: még ez esetben is 1874-ben kevesebb gyermek részesül
az oktatás jótéteményeiben, mint a múlt 1873-ik évben.

Itt kénytelen vagyok azt is megjegyezni, miszerint — ha az
általam kimutatott számok nem is volnának az utolsó egységig tö-
kéletesen alaposak, amennyiben az ily népmozgalmi számok napról-
napra változnak — a tanügyi bizottság gyermek-összeirási laj-
stroma sem kifogástalan. Mert a lajstromba fölvetettek
az 1857 és 1858-ik évben született gyermekek is,
számszerint 500—600, kik 1873-ik évben már nem voltak
tankötelesek. Továbbá a munkálatba fölvetetett
alkalmasint a szivargyárhoz tartozó ama 115 fa-
lusi gyermek is, kiknek részére most a kormány a
szivargyárban iskolát rendezett be.

2-or. A bizottság hivatkozik arra, miszerint összeírás alkal-
mával 1390 szülő s illetőleg gondnok közül 927 követelte a köz-
ségi iskola felállítását. Elhiszszük! De mégis tisztelettel bátor

vagyok kérdezni: vajjon az illető összeírók megmagyarázták-e a szülőknek a gondnokoknak a kérdés horderejét, midőn azt kérdezték tőlük, hogy milyen iskolát akarnak? Megmondták-e a katolikus hitű szülőknek azt, hogy a községi iskola olyan iskola, melyben a katolikus gyermek nem fog katolikus módon neveltetni? Megmondták-e a katolikus hitű szülőknek azt, hogy a községi iskolában — nehogy az oda járó zsidó gyermek megsértessék — nem szabad keresztény módon imádkozni, nem szabad magára keresztet vetni, nem szabad abban a megváltás jelét, a keresztjelvényét megtűrni? Meg vagyok győződve, hogy, ha a kérdést kellően és világosan fölteszik vala, a 927 szülő közül sok másképen nyilatkozott volna. Mert Kassa városának katolikus népessége buzgó, vallásos és jó keresztény nép, mely, ha kellően felvilágosított volna, bizonyára felelete is más leendett. Meg vagyok győződve, miszerint csak kevés katolikus szülő van Kassán, aki szívesen beleegyezne abba, hogy gyermeke az iskolában nem katolikus módon neveltessék. A szegény nép a műszavakat, a határozatlan kérdéseket nem érti, nem tudja azt, hogy mi az a községi iskola.

Azt mondják, hogy ama hatósági hirdetményben, melyben a tankötelek gyermek összeírásának határideje közhírré tétetett, talán tévedésből, nem vala megemlítve az, hogy a szülőket egyúttal a jövődöbeli iskola minőségéről is fogják kérdezni. Nem tudom, a dolog úgy van-e, vagy sem? — mert minden utánkeresésem dacára sem valék képes eme nyilvános fölhívási nyomtatványt kezemhez kaphatni. Ha tehát ez állításomban tévedtem volna, kérem az illetőket, akiknek ez érdekökben fekszik: méltóztassanak engemet, a kérdéses nyomtatvány előmutatása mellett tévedésem helyreigazítására fölhívni. Mert oly nagyfontosságu dologban, mint amilyen egy, 17,169 emberből álló, felekezetnek iskolájától való megfosztása, mindenesetre kötelesség lett volna, az illetők részéről, a kath. szülők figyelmét az ez irányban teendő kérdésre is előlegesen fölhívni. Ily kérdésre való felelet megfontolást igényel, váratlanul és megfontolatlanul, főkép a kevesbbé műveltek, felelni nem képesek. Említöm már fönnebb, miszerint ily nagy horderejű kérdéseket, tisztán, világosan és érthetően formulázva kell tenni. Nem volna elegendő pl. csak így kérdezni: „Milyen iskolát akartok? Olyat-e, melyre ti fogtok fizetni, vagy olyat,

melyet a község fog fentartani? Mert fizetni nehéz s ily kérdés által, főképp, a szegény nép tévedésbe ejthető. E kérdést, kétségek elhárítása végett, ily módon kellene formulálni: „Oly iskolát akartok-e, melyben gyermekeitek vallástokban fognak neveltetni? Vagy olyat, mely közös lévén a többi vallásfelekezetekkel, abban sem a ti vallástokra, sem a másokéra tekintet nem lesz? Ily kérdésre határozott válasz következhetik mindenkitől. Én nem tudom, mimódon kérdeztetett meg Kassa város lakossága e nagyfotosságú ügyben: de ha az eljárásban a legkisebb tévedés is történt, a t. tanügyi bizottságnak nem volt joga a 927 család akarataira hivatkozni.

Egy fontos körülményről azonban van tudomásom. A kassai külvárosokban voltak esetek, hogy némely szülők az iskola minősége iránt nem is kérdeztettek meg. A legnagyobb rész pedig a kérdés iránt nem volt kellően tájékozva. A külvárosi családok egyrésze boszankodását fejezte ki, már csak azon szándék fölött is, hogy Kassán, mint a nép kifejezte magát „Freimaurer“-iskolát akarnak csinálni, s emiatt sokan gyermekeik összeírása ellen is tiltakoztak. Sok helyütt az összeírók a népnek azt mondták: „Ne bántsátok jó emberek, ezt mind a város fogja fizetni!“ S tény, melyet tagadni nem lehet, hogy a külvárosi lakosok között most a „vallásnélküli“ iskola ellen nagy elkeseredés uralkodik; tény, hogy családanyák a községi tanító urakat, az iskolai helyiségekben, csoportosan felkeresték és a „vallásnélküli“ iskola elleni elkeseredettségeknek nyílt kifejezést adtak; tény, miszerint a szülők keserűen panaszkodnak a felett, hogy gyermekeik az iskolában nem imádkoznak: mindezek világosan bizonyítják, miszerint a községi iskola hordereje iránt nem voltak kellően tájékozva s hogy nincs bizalmuk egy oly intézet iránt, melyben gyermekeik nem neveltetnek vallásosan. Ha tehát egyéb indokok nem is harcolnának itt a községi iskola ellen, az illető szülők, ezen intézet elleni bizalmatlansága es elkeseredése elegendő bizonyíték arra, hogy a kassai községi iskola rossz; mivel az iskolának es a családnak, a gyermek nevelésében egymást kölcsönösen támogatnia kell, hogy az üdvös eredmény biztosittassék; ez pedig a jelen esetben nem történik.

3-or. Kellő vallásoktatás nélkül nincs nevelés. A községi iskolákban pedig a hittanítás minden esetben és szükségképpen elhanyagoltatik, mert már elvileg is háttérbe szorul. A t. cikk 45-ik szakasza szerint ugyanis a hit- és erkölcstan, még

a felekezeti iskolában is, ha ebbe más felekezetű gyermekek is járnak, bizonyos órákra szorítandó. Az 57-ik szakasz pedig elrendeli, hogy a községi iskolák tanítványainak hit- és erkölcs-tan oktatásáról az illető hitfelekezetek tartoznak gondoskodni, és hogy ez oktatásnak a közös iskolai órákon kívül kell tartatnia. Ez a gyakorlatban igen sok nehézséggel jár. Mert:

a) A közös iskolai órákon kívül a hitoktatásra rendszeren oly órák jutnak, midőn a gyermekek már fáradtak, és így az oktatásnak nem képesek annyi figyelmet szentelni, amennyit e tárgy nagyfotossága és szentsége igényel. Ha a vallásoktatás az alárendelt tárgyak közé degradáltatik s pl. a szépirással vagy tornával egy méltósági rangba helyeztetik, mint nevelészeti főelem — elveszti hatását.

b) Nagy községekben, minő pl. sz. kir. Kassai városa is, a rendes lelkészettel foglalkozó papok, egyéb hivatalos teendőik miatt, nem foglalkozhatnak az iskolai hitoktatással. Negyvennyolc órából kellene minden napnak állani, hogy a kassai segédlelkészek az iskolákat látogathassák. Nagyobb községekben a hitoktatással külön egyéneknek kell foglalkozniok. Tudjuk pedig, mi történt Kassán. A község, a legvilágosabb kötelezettsége ellenére, beszüntette a hitelemzői állomásokat s dacára annak, hogy a vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium 1874-ik évi januárhó 14-éről 35794. szám alatt kelt leiratában utasítja Kassai sz. kir. város közönségét: „hogy a külön kath. hitelemzők alkalmazása érdekében eddigelé fennálló viszonyt továbbra is fentartván, a kath. hitelemzésnek, az eddigi szokás szerint különben törvényszabta módon eszközölése iránt **azonnal** intézkedjék és egyúttal a községi tanítókat a hitelemzéstől mentse fel,” a városi hatóság mégis mind e mai, napig a vallás- és közoktatási m. kir. ministerium ez ügybeni utasításának eleget nem tett. Miből ama az országban, példátlan eset állott be Kassán, hogy a kath. vallásoktatás a községi iskolákban a törvény világos rendelkezése ellenére, tényleg az arra illetéktelen községi tanítók által adatik, ha adatik. S minthogy a községi tanítók között két ágostai és egy helvét vallásu tanító is van, nem tudom: vajjon ezek is meg vannak-e bizva a községi iskolaszékek által, a kath. hitoktatással, vagy sem?

Mondják, hogy az ilyen hitoktatásra a kassai községi iskolákban hetenként minden osztályban egy-egy óra volna szánva. Ezt azonban bizonyosan nem tudom. De bármit legyen is, a törvény

hetenként két-két órát rendez-
kintetben sem felel meg sem
tehát e tekintetben is rossz

4-er. A tisztelt tanügy-
lentésében mondja: „Az akk-
megmagyarázhatlan indokok-
ben hozott 1029. számú hatá-
ból fentartott s így kétsé-
alakított iskolaszékét felos-
aránylagos segélyezését hat-
likus iskola részére az évi p-
lyen kívül még összes i-
ideiglenes használatul

Erre megjegyzem, mis-
főnnebbieket irta — úgy
kérdéses iskolák jogi termés-
rőla, hogy szándékosan félre-
ban, hogy némi kis szenved-
sában, mert e szavakból: „
egyének előtt, kik úgy lát-
más törvényeket ismernek,
állanak és kik a város törvé-
nyét irtották ki stb.“
vetkeztetni.

Ezen városi iskolák egy szóval sem teszen említést arról, hogy ezen katolikus iskolák tartottak iskolák valának tanszereit is átengedte a

Ez tévedésen alapszik. kifejlődését az igazság világ tanügyi bizottságétól egészen tehát itt a tényeket közeleb

Úgy látszik a t. tanús-
hogy Kassa sz. kir. város n-
nyi pénzek jövedelmeit kezel-
hanem a kassai sz. Erzsé-
mely birtokok közül néhai Sz-
pök, később esztergomi érse-
leg is Kassa város birtokain

tű gyermekek is
szakasz pedig el-
hit- és erkölestani
oskodni, és hogy
kell tartatnia. Ez

ásra rendesen oly
és így az oktatás-
amennyit e tárgy
oktatás az aláren-
sal vagy tornával
eti főelem — el-

Kassa városa is, a
los teendőik miatt,
gyvennyole órából
segédlelkészek az
hitoktatással kü-
mi történt Kas-
senére, beszüntette
a vallás- és köz-
hó 14-éről 35794.

város közönségét:
lmazása érde-
bra is fentart-
szokás szerint
lése iránt **azon-**
tanítókat a hit-
négis mind e mai,
m ez ügybeni uta-
ban, példátlan eset
községi iskolákban
az arra illetéktelen
gy a községi tani-
tanító is van, nem
községi iskolaszék

kassai községi isko-
a volna szánva. Ezt
egyen is, a törvény

hetenként két-két órát rendel s így a kassai községi iskola, e tekintetben sem felel meg sem céljának, sem a törvény rendeleteinek: tehát e tekintetben is r o s z. Végre

4-er. A tisztelt tanügyi bizottság — fönnebb közlött — jelentésében mondja: „Az akkori városi közgyűlés: — eddig valóban megmagyarázhatlan indokokból 1870. március 10-én tartott ülésében hozott 1029. számú határozatával tisztán a városi vagyontól fentartott s így kétségtelenül községi iskolát és annak megalkotott iskolaszékét felosztatván a városban lakó felekezetek aránylagos segélyezését határozta el, oly bővítéssel, hogy a katolikus iskola részére az évi pénzbeli és fajándóságból álló segélyen kívül még összes iskolai épületeit és tanszereit is ideiglenes használatul átengedte.”

Erre megjegyzem, miszerint a tisztelt tanügyi bizottság midőn fönnbbieket írta — úgy látszik — nem volt kellően értesülve a kérdéses iskolák jogi természetéről, mert azt csak föl nem tehetjük róla, hogy szándékosan félre ismerte volna a tényeket. Lehet azonban, hogy némi kis szenvedély is gátolhatta a dolgok világos látásában, mert e szavakból: „Nem így azonban azon irányzattal bíró egyének előtt, kik úgy látszik a magyar törvényeken kívül még más törvényeket ismernek, melyek nézetük szerint azokon felül állanak és kik a város törvényes (?) határozata ellen a leghevesebb agitációt fejtettek ki stb.” — némi elfogultságra lehetne tán következtetni.

Ezen városi iskolák jogi természetéről a tanügyi bizottság egy szóval sem teszen említést, hanem csak egyszerűen oda veti, hogy ezen katolikus iskolák: „**tisztán a városi vagyontól fentartott**” iskolák valának s hogy a város „**összes épületeit és tanszereit is átengedte a katolikusoknak.**”

Ez tévedésen alapszik. Mert ha ezen iskolák keletkezését és kifejlődését az igazság világánál és elfogulatlanul tekintjük, a t. tanügyi bizottságétól egészen más eredményre jutunk. Nézzük meg tehát itt a tényeket közelebbről.

Úgy látszik a t. tanügyi bizottságnak nincs tudomása arról, hogy Kassa sz. kir. város nagy terjedelmű fekvőségek és alapítványi pénzek jövedelmeit kezeli, melyek tulajdonképen nem a városéi, hanem a kassai sz. Erzsébet egyház javadalmazását képezik s mely birtokok közül néhai Szathmáry György, előbb pécsi püspök, később esztergomi érseknek 1508-ban tett hagyománya, jelenleg is Kassa város birtokainak majdnem legértékesebb részét teszi,

Ilyen pl. Kassán két nagy ház, (a löcsei és gondolom a mostani városház) akkori 40000, most legalább is 100000 ftnyi értékben. Ilyenek a szántói szőlők, melyek II. József császár idejében 36000 ftra becsültettek. Ilyenek voltak a tályai szőlők, melyek a város által 1778-ban 10785 fton eladattak. Úgyszintén Szántón eladatott Suranka nevű szőlő 4061 fton.. Továbbá 1529-ben ugyanesak Szathmáry György esztergomi érsek után kapott a város 9090 fton stb. A sz. Erzsébet egyház javadalmaihoz tartoznak még más birtokok is, melyeknek jövedelmeit jelenleg a város huzza. Bevallotta ezen ténnyt Kassa sz. kir. város hatósága 1800. évi március 3-án a helytartótanácsához intézett egyik felterjesztésében, melyben a Kassa városi ágostai és helvét hitvallású hitközségek által felsőbb helyen előterjesztett abbéli kérelmét, hogy lelkészeik és iskoláik a város pénztárából segélyeztessenek, teljesíthetlenségük jelenti ki, hivatkozván már elébb, nevezetesen 1792. május 10- és augusztus 10-én 1449 és 2220 sz. a. a helytartótanácsához intézett felterjesztésére és kijelentvén, hogy: „miután a levéltári okmányok világosan bizonyítják, miszerint régebbi időben sz. Erzsébet egyháza a katolikus vallás több buzgó hívei által nagyterjedelmű földbirtokokkal, házakkal, kertekkel, rétekkel, szőlőkkel, malmokkal, sőt más birtokjogokkal és sok ezerekből álló tőkepénzekkel azon célból adományoztatott meg, hogy ezeknek jövedelmeiből, az egyház és lelkész főtartására szükséges kiadások fedeztetnének s ezekre a városak későbbi intézmények által is kötelezve van, s ebből folyólag világos, miszerint a város gazdasági pénztára az elősorolt javadalmakból nagy jövedelmeket húzván, és a főnebb érintett kötelezettségek teljesítésére jogilag kötelezve lévén, a helybeli evangélikus egyházak és lelkészek a városi pénztárból mitsem követelhetnek.“ (Ezeket itt a latin szövegből magyarra fordítva közlöm.)

Még határozottabb vallomást tesz erről, Kassa sz. kir. város egy küldöttsége, mely a kassai sz. Erzsébet egyház javadalmazásának felderítése tárgyában Szabó András, első kassai püspök előnökle alatt, tartott értekezletben részletekre is kiterjedő kimutatást nyújtott be, melyben elismeri, hogy a kassai sz. Erzsébet egyház alapítása idejétől óta, királyok és királynék által, úgy mint magán katolikusok által is gazdagon megadományoztatott; hogy Korvin Mátyás király 1466-ban a neki a város által fizettetni szokott

öt éves bizonyos adónemre, hogy ugyanezen király Péter pénzüsszeg lefizetésére a ne 1478-ban a tolecsvai és liszki jutott; hogy Homosójt Erzsébet oroszai birtokát és 100 fton és Mauks Tobias Kassai gyománnyoztak a sz. Erzsébet alapítványok történetek. — azt is, miszerint a városi alapítványok nemcsak az egyházi énektanoda összes tanári (Catecheta) is, és pedig o

dijaztatnak. Ezek alapján Kassa sz. kir. város nevezte ki mindig a kath. hitelemzőket, s a kezén lő táért a kassai kath. egyház viszonszolgálati egyenérték főtartása- és tanítóinak s sz. kir. város és Cseh István nagyváradi l. sz. püspök, n 1800. évi dec. 2-án kötött koalíció város örök időkre lekötöztetése toklásából folyó kötelezettségre szor a nevezett kath. iskolák alapjául mindig a várost ill

Ily jogcímen nevezte a város több Skultéty József címzetes 1800. évi május 2-án 828. sz. alatti intézett átiratában folhívja a városi zonyítványainak a „városi elemi iskolák kegyurát“ 1800. november 27-én 4520. sz. a. hitelemző, Kassa város ható papnöveldei lelkész is volt, miszerint e választásból nem főnöveldei lelkész (spiritualis) város kegyúri jogár

öt éves bizonyos adónemet a nevezett egyháznak ajándékozta; hogy ugyanezen király Perényi Jánost kötelezte, egy nevezetes pénzösszeg lefizetésére a nevezett templom javára; hogy ez egyház 1478-ban a tolcsvai és lizskai hegyeken nevezetes szőlők birtokába jutott; hogy Homsojt Erzsébet szepesi, Zakol Margit 1525-ben ruszkai birtokát és 100 frt tőkét; 1657-ben Radovits Doróttya és Mauks Tobias Kassán házat, kertet és szántóföldeket hagyományoztak a sz. Erzsébet egyháznak. S több ily kisebb-nagyobb alapítványok történtek. — Továbbá elismeri a város küldöttsége azt is, miszerint a város kezén levő kath. természetű alapítványokból, nemcsak a lelkész és segédei; nemcsak az egyházi énekkar személyzete, **hanem az elemi főtanoda összes tanári személyzete, köztük a hitelemző (Catecheta) is, és pedig oly fizetéssel, mint a többi tanítók, díjaztatnak.**

Ezek alapján Kassa sz. kir. város hatósága, mint kegyúr is, nevezte ki mindig a kath. elemi főtanoda számára a tanítókat és hitelemzőket, s a kezén levő egyházi természetű birtok használatáért a kassai kath. egyházat és hitközséget jogosan megillető viszonzószolgálati egyenérték címén, gondoskodott a nevezett iskola főtartása- és tanítóinak s hitoktatóinak fizetéséről; s valamint a sz. kir. város és Cseh István kassai püspök között, Vurum József nagyváradai l. sz. püspök, mint királyi biztos, közbenjárásával 1824. évi dec. 2-án kötött coalitionalis egyezményben Kassa sz. kir. város örök időkre lekötölte magát, az ezen egyházi javak birtoklásából folyó kötelezettségek pontos teljesítésére: úgy, valahányszor a nevezett kath. iskolákhoz hitelemzőt választott, e tény jogalapjául mindig a várost illető „kegyúri jogra“ hivatkozott.

Ily jogcímen nevezte ki 1808-ban Schneider Domonkost, később Skultéty József címzetes kanonokot. A városi hatóság 1832. évi május 2-án 828. sz. alatt a kassai egyházmegyei hatósághoz intézett átiratában fölhívja ez utóbbit a képesített hitelemzők bizonyítványainak a „városi hatósághoz, mint a helybeli elemi iskolák kegyurához“ való átküldésére. 1833. évi szeptemberhó 27-én 4520. sz. alatt Árossy József mutattatik be, mint hitelemző, Kassa város hatósága által, s miután Árossy egyuttal papnőveldei lelkész is volt, a városi hatóság kinyilatkoztatja, miszerint e választásból nem formálhat magának jogot egy más papnőveldei lelkész (spiritualis) a hitelemzői hivatalra „mivel a város kegyúri jogánál fogva mindig szabadon

választ." 1834. évben áprilból 11-én 1824. sz. a. Frankovszky Samut, mint hitelemzõt, mutatja be s ez okmányban mondja: „A város, kegyúri minőségénél fogva, melyet a városi elemi iskolák felett gyakorol, fõntartja magának a jogot üresedés esetére újra szabadon választani.” Frankovszky Sámuelnek az aranyidkai lelkési állomásra történt áthelyezése után, 1840. június 11-én 2484. sz. a. kelt átiratában azon ohajtását fejezi ki a sz. kir. városi közönség, hogy a hittanítói állomást elnyerni ohajtó egyháztérfiak „a kegyúri is jelentkezzenek, ezt hozván magával a kegyúri jog természetere. Ugyanazon évi június 23-án Volny János választatván meg, 2599. sz. a. kelt iratában arról értesíti Kassa sz. kir. város az egyházmegyei kormányt, hogy „az üresedésben levõ városi elemi iskolák hitelemzõi hivatalára a városhoz folyamodók közül, az általunk gyakorolt kegyúri jogunknál fogva tisztelendõ Volny János urat választottuk meg.” 1843. évi december 5-én 6370. sz. a. Hrabovszky József mutatattik be a hittanítói állomásra, ez alkalommal a megejtett választást ezen szavakkal jelenti be, magyarul, Kassa sz. kir. város közönsége: „... az evégett hozzánk folyamodók közül Hrabovszky József... mai napon tartott közgyûlésünkben, **pártfogósági jogunknál fogva** szavazattöbbséggel elválasztatván stb. és így történt 1850-ben Pauliár Károly; 1853-ban Gebler Ferenc; 1866-ban Lessko István megválasztatása s mindenütt hivatkozik Kassa sz. kir. város közönsége **kegyúri jogára**. E jogát gyakorolta, és a sz. Erzsébet egyház, és a kath. hitközség egyházi javainak élvezete fejében teljesítette a város közönsége a kath. elemi iskolák iránti, egyezményileg is biztosított kötelezettségeit. Az 1868-iki 38-ik t. cikk itt sem a jogokon, sem a kötelezettségeken nem változtathatott semmit, s mindkettõt teljes érvényben levõnek kell tekinteni.

Amiket itt fõnnebb irtam, részint az elõttem fekvõ eredeti, részint az eredeti okmányok hiteles másolataiból meritettem. Ezekbõl tehát méltóztatik átlátni: miszerint a t. tanügyi bizottság nem volt kellõen értesítve a tényálladékról, midõn jelentésében azt írta, hogy a városi kath. iskolák „tisztán a városi vagyonból fenntartott” iskolák valának; sem pedig akkor, midõn állítá, hogy „mindenkinek, csak a városnak nines beleszólása.”

Nekem nem lehetvén feladatomban itt jogokról vitatkoznom,

amiket eddig elõhoztam a tényeket hozom elõ. Ilyen

Kassa sz. kir. városi rendes elemi fõtanoda felállott kath. elemi iskolából kath. hitfelekezeti jellegû iskolának is kath. hitfelekezetben más mint hitfelekezeti fõelemi iskola számára Kassa elkezelt, s pénzügyi viszony helyre folyamodott, miszerint latott Jezsuitarend kassai utcára tekintõ része átenged hely adatván, a mondott kassai nálakra a helyiségek korszerinti átalakításá fentartásának kötele használatába bocsáttatott.

Ebbõl tehát újra azt tanügyi bizottság akkor sem sében azt írta, hogy tanszereit is átenged ezen épületek nem Kassa mányi alap tulajdonság esájtattott a város használat

Igy tehát Kassa sz. tisztán a községi város sz. Erzsébet egyház s község gazdag javadalmazsziinte a mostani középületében, hanem a városban elhelyezve. Ezt a városnak, valamint a város 1716

Ha ezen általam elõhírt ama néhány férfiú, a kath. kath. városi lakos gyermekek megakadályozta, arról õk fõ elõtt. Én azt akarom hinni, a városnak és a kath. népnek közre, sem közvetve, sem

amiket eddig előhoztam és még előhozandó vagyok, csak mint tényeket hozom elő. Ilyen a következő is.

Kassa sz. kir. városban 1778-ik évben hozatott szóba egy rendes elemi főtanoda felállítása. Ezen iskola az akkorig is fenállott kath. elemi iskolából fejlődött ki, s valamint az elemi iskola kath. hitfelekezeti jellegű volt, úgy kellett szükségképen a főelemi iskolának is kath. hitfelekezeti jelleggel birnia, különben is 1778-ban más mint hitfelekezeti iskola nem ismertetett. A szervezendő főelemi iskola számára Kassa város alkalmas helyiséggel nem rendelkezett, s pénzügyi viszonyai akkor is ziláltak lévén, felsőbb helyre folyamodott, miszerint főelemi iskolai helyiségül a felosztott Jezsuitarend kassai kollegiumának hátsó, a jelenlegi kovács-utcára tekintő része átengedte. Kassa város ezen kérelmének hely adatván, a mondott kollegiumi épületrész elemi iskolai használatra a helyiségek kormányilag helybenhagyott terv szerinti átalakításának, s az épületrész jövőbeni fentartásának kötelezettsége mellett Kassa sz. kir. város használatába bocsátott.

Ebből tehát újra azt méltóztatnak látni, miszerint a t. tanügyi bizottság akkor sem volt helyesen értesülve, midőn jelentésében azt írta, hogy „a város összes épületeit és tanszereit is átengedte a katolikusoknak“, — mert ezen épületek nem Kassa sz. kir. városéi, hanem a kath. tanulmányi alap tulajdona, mely csakis kath. iskolai célokra bocsátott a város használatába.

Igy tehát Kassa sz. kir. város a kath. elemi iskolákat nem tisztán a községi vagyonból tartotta fen, hanem a sz. Erzsébet egyház s így közvetve a kassai kath. hitközség gazdag javadalmainak jövedelmeiből is; úgy szinte a mostani községi iskolák sincsenek a város épületében, hanem a kath. tanulmányi alap tulajdonában elhelyezve. Ezt jó lesz tudniok a t. községi tanító uraknak, valamint a város 17169 katolikusainak is.

Ha ezen általam előhozott kétségbevonhatlan tények dacára, ama néhány férfi, a katolikus iskolát elközösítette s a 17169 kath. városi lakos gyermekeinek a kath. hitben való neveltetését megakadályozta, arról ők feleljenek Isten és saját lelkiismeretük előtt. Én azt akarom hinni, miszerint Önök közül azok, akik katolikusok és a kath. nép nevelésére hivatvák, egy sem működött közre, sem közvetve, sem közvetlenül arra, hogy itt jogsérelem

történjék s az elemi iskolák fő feladata — a vallásos népnevelés, mely a „vallásnélküli“ községi iskolákban elérhetetlen — meg-hiusittassék.

En folyóiratomban, a „Katholikus Világ“-ban, katolikus és államfentartó elveket védek lelkiismeretem és meggyőződése-
s szerint s nem támadok meg személyeket, legkevésbé pedig rágalmazok, vagy bántok valakit, s ha valamit állítok, azt bebizonyítani is mindig kész vagyok. A rágalmakat ama sajtónak engedem át, melynek vezérferfiái hazugság- és rágalmazásnál úgy sem tudnak egyebet. Jönni fog idő, és alkalmasint nincs is már messze, midőn sokan kijózanodnak bizonyos ábrándokból, megismerendik a valót és bizonyos szemfényvesztő elveket kellő érték szerint fognak tudni becsülni. En kinyilatkoztatom itt újra, hogy az igazságot, lelkiismeretem sugallata szerint, véglehelletemig fogom védelmezni, ha emiatt ama bizonyos sajtó melyet itt bővebben karakterizálni nem akarok, ellenem zúdulna is. Ezen sajtónak elveit gyűlölöm, szitkozódásait nevetem, és rám szórt piszkait — szerzőjökhez visszautasítom.

Önöknek pedig t. községi tanító urak! a legszívélyesebb köszönetemet nyilvánítom amiatt, hogy hozzám intézett kérdésekkel alkalmat adtak nekem Kassa sz. kir. város tisztelt polgárainak becses figyelmét kedves gyermekeik nevelési viszonyaira föl hívni. Legyenek meggyőződve, miszerint kevés ember van széles e hazában, aki a jóra való tanító iránt, oly tisztelettel viseltetnék, mint én!

És most egy alázatos kérésem van még Kassa sz. kir. város katolikus polgáraihoz.

Az előadottak alapján minden katolikus szülő meggyőződhetik arról, miszerint Kassán az iskolák elközsítése miatt, a kath. gyermekek a katholika vallásban való neveltetése veszélyeztetve van s hogy törvényes módokról kell gondoskodni e baj elhárítására.

Az 1868-iki 38. t. cikk feljogosítja a községet, az 5% iskolai adó bejtására. Kassán is megtörténhetik, hogy ezen 5%-es iskolai adó behozatik s — mint halljuk — behozatala elvben már ki is volna mondva. Ha ezen hír valósúl, akkor ez az anomalia bekövetkezik, hogy Kassa sz. kir. város 17169 katolikusa fizetni fogja az 5% iskolai adót és gyermekeinek még sem lesz kath. iskolája.

A gyermekek kath. neveltetése érdekében ezennel nyilvánosan kérem Kassa sz. kir. város rkath. plebánusát Ngos és fűző Szabad Ferenc apát-kanonok és plebánus urat, mint akinek kötelességköréhez ezen ügy egyedül tartozik: miszerint a kassai lelkes katolikus férfiakból mielőbb egyértekezletet összehívni méltóztassék, hogy ez, a kassai lelkeskedő s többi papsággal együtt, az itteni kath. gyermekek vallásos nevelése biztosítását illetőleg, valami törvényes módokról tanácskozzék.

Egyébiránt mély tiszteletel vagyok alázatos szolgálók

Répászky József,

tanár és a „Kath. Világ“ szerkesztője.

S a

A 12-ik lapon felülről
Ez sajtóhiba, mert ily iskol
A 18-ik lapon felülről
vasni kell: elközsítése.

vállásos népnevelés.
léérhetetlen — meg-

-ban, katolikus és
meggyőződésem sze-
evésbé pedig rágal-
tok, azt bebizonyi-
a sajtónak engedem
tásnál úgy sem tud-
ncs is már messze,
ból, megismerendik
kellő érték szerint
újra, hogy az igaz-
elletemig fogom vé-
t itt bővebben ka-
zen sajtónak elveit
t piszkait — szer-

legszívesebben kö-
ntéztett kérdésekkel
telt polgárainak be-
viszonyaira fölhevni.
r van széles e ha-
telettel viseltetnék,

Kassa sz. kir. város

szülő meggyőződhe-
tése miatt, a kath.
tése veszélyeztetve
ni e baj elhárítására.
séget, az 5°/_o iskolai
ezen 5°/_o-es iskolai
elvben már ki is
az anomalia bekö-
olikus fizetni fogja
lesz kath. iskolája.
ezennel nyilvánosan
gos és fű Szabad
kinek kötelességkö-
kassai lelkes katho-
hívni méltoztassék,
al együtt, az itteni
at illetőleg, valami

tos szolgálók
zky Józset,
th. Világ" szerkesztője.

S a j t ó h i b á k.

A 12-ik lapon felülről 2-ik sorban helyét. v. iskolák vannak említve.
Ez sajtóhiba, mert ily iskolák most itt nem léteznek.

A 18-ik lapon felülről 8-ik sorban: elescamotoirozza helyett ol-
vasni kell: elközösítse.

Salisbury

A list of the names of the persons who have been
admitted to the membership of the Society since
the last meeting of the Executive Committee.
The names are given in alphabetical order.

1885